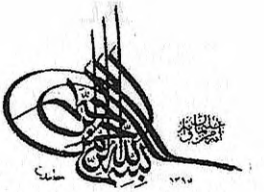
KADİR MISIROĞLU

ZORAKİ ÂŞİK

-Şehzâde Bâyezid-

Bu Bir Sebil Yayınıdır

- ZORAKİ ÂSİ-

-Şehzâde Bâyezid-

(Târihî Roman)

SEBİL YAYINLARI Nu: **280**
DİZGİ: **Ömer Fâruk LERMİOĞLU**
BASKI-CİLD: **İhlas Gazetecilik A.Ş.**
Tel: 0212 454 30 00
KAPAK: **Tuncay BAHADIR**
YAYINA HAZIRLAYAN: **Ali İhsan BAHADIR**

©Copyright **SEBİL YAYINEVİ**
ISBN 978-975-580-063-9

BİRİNCİ BASIM - 2012

İSTANBUL
2016

KADİR MISIROĞLU

ZORAKİ ÂSİ

-ŞEHZÂDE BÂYEZİD-

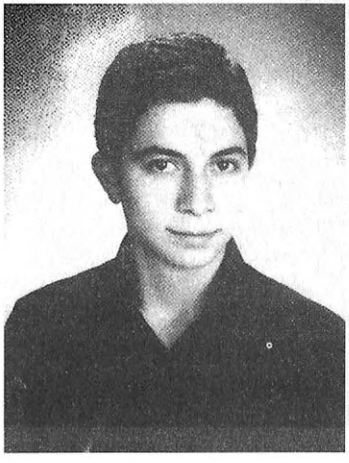
-Târihî Roman-

İKİNCİ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-**İSTANBUL**
Tel: 0216 553 51 51
www.sebilyayinevi.com

Üstâd
KADİR MISIROĞLU
'nun Kaleminden
Târihî Romanlar Serisi

1- KANLI DÜĞÜN
2- UZUNCA SEVİNDİK
3- KIRIK KILIÇ
4- KAVUKLU İHTİLÂLCİ
5- DÜZMECE MUSTAFA
6- ZAĞANOS PAŞA
7- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
8- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
-BÂLÎ BEY VE YAHYA PAŞA-
9- VELÎ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI
10-MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
11- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
12- SOKOLLU MEHMED PAŞA
13- MİMAR KOCA SİNAN
14- ZORAKİ ÂSİ -ŞEHZÂDE BÂYEZİD-

İTHAF:

Sevgili

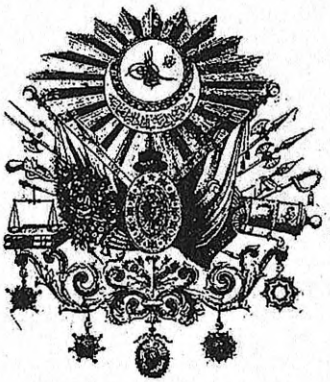
ABDULLAH ÖZBAKIR

evlâdıma!..

-Büyük ve mücâhid bir ilim ve fikir adamı olması husûsundaki gönülden temennilerimle!..

Kadir Mısıroğlu

İÇİNDEKİLER

I- İLK EVLÂD ACISI
II- ZORLU BİR KARAR
III- BİR "DÜZMECE MUSTAFA" DAHA
IV- FİTNE KAZANI
V- NE EVLÂD SENİN NE DEVLET SENİN!
VI- PATLAYAN ÇIBAN
VII- ÖRÜMCEK AĞI
VIII- BABA OĞUL ARASINDA MÜŞÂARE
IX- SON PERDENİN KAPANISI

I
İLK EVLÂD ACISI

Millî Târihimizin devâsa şahsiyetlerinden biri olan Yavuz **Sultan Selim Han**'a babası **Veli Bâyezid**:

"- Kılıcın keskin, ömrün kısa olsun!.. şîr pençeler (arslan pençeleri) altında kıvranarak ölesin !.." diye beddua etmişti.

Hakikaten O'nun ölümü bu baba bedduasına uygun bir şekilde olmuştu. Edirne'ye gitmekte iken sırtında çıkan bir çıbanın ızdırabı ile yola devam edemeyip tam da babası ile taht için muhârebeye tutuştuğu Çorlu civârındaki "**Sırt Köyü**"nde kırk gün kadar ikamete mecbur kaldıktan sonra 22 Eylül 1520 yılı gecesi burada elli yaşında olduğu halde vefât etti.

Yerine 30 Eylül 1520'de biricik şehzâdesi **Süleyman** geçti. İleride "**Birinci Süleyman**" veya daha yaygın olarak "**Kanûnî Sultan Süleyman**" nâmıyla anılacak olan yeni padişah genç, dinç, uzun boylu yirmi yedi yaşlarında bir delikanlıydı.

Babası kendisine üç kıtaya yayılmış muazzam bir devlet bırakmıştı. Fakat bu devlet henüz tabiî addedilebilecek olan hududlara ulaşmış değildi. Ortada daha yapılacak pek çok iş vardı. Devletin bekâsını garantilemek için doğu ve batı hududlarındaki düşmanların bertaraf edilmeleri gerekmekteydi.

Kendisi ilim ve edebiyat sahalarında olduğu kadar siyaset ve askerlik san'atı itibâriyle de mükemmel bir sûrette yetiştirilmişti. Gerçek bir deha sâhibiydi.

Büyük bir enerji ve cesâretle işe koyulan yeni padişah, üst üste zaferler kazanmaya başlamış, kırk altı sene sürecek olan saltanatının henüz üçte biri bile tamamlanmadan O, ülkesini bir "**Cihan Devleti**" haline getirmeye muvaffak olmuştu.

Gerçekten 1543 Yılı'na gelindiğinde; O, Rumeli'de **Belgrad**'ı almış, ebedî bir fitne mekânı olan **Rodos Adası**'nı masonik **Saint Jean** (**Sen Jan**) şövalyelerinden temizlemiş, târihin ender meydan muhârebelerinden biri olan "**Mohaç Zaferi**"ni kazanmış, pek çok kale ile birlikte "**Macaristan**"ı ülkesine katmış ve devletinin batı sınırlarını Viyana kapılarına kadar dayandırmış bulunuyordu.

Doğu'da ise "**Tebriz**" ve "**Irakeyn**" (iki Irak) seferleri ile İran'a haddi bildirilmiş ve başta **Bağdad** olmak üzere Doğu ve Güneydoğu vilâyetleri İran'dan istirdat olunarak Osmanlı Devleti'ne iltihakları sağlanmıştı. Diğer taraftan saltanat değişikliğinden istifâdeye kalkışarak isyan eden Şâm Vâlisi **Canberdi Gazali** tepelenmiş, yeniçerilerin isyanları dirâyetle bastırılmış ve ülkede sulh sükûn ve adâletin istikrarı sağlanmış bulunuyordu.

Diğer taraftan **Barbaros**'un Osmanlı'ya iltihâkı sonucu denizlerde de üst üste zaferler kazanılarak Akdeniz âdeta bir "**Türk Gölü**" haline getirilmişti.

Şimdi O, 1543 Yılı, Kasım Ayı'nda onuncu Sefer-i Hümâyunundan dönmekteydi. "**İstolni Belgrad**" denilen ve asıl Belgrad'ın batısında olan yerde müttehid (birleşmiş) "**Haçlı Ordusu**"nu bozguna uğratarak birçok kaleyi fethetmiş olarak İstanbul'a dönmekteydi. Güzergâhtaki son konaklama yerlerinden biri olan Edirne'de bulunulmaktaydı. Padişah'ın, niyeti bu eski pâyitahtta birkaç gün istirahat etmekti. Fakat Ordu-yu Hümâyun'un Edirne'ye vâsıl olduğunun ertesi günü, İstanbul'dan yola çıkarak buraya ulaşan ulak **Kubat Çavuş**'un getirdiği bir haber Padişah'ın fikir değiştirerek sür'atle yola devam edilmesini emretmesine sebep oldu. O'nun sefere çıkarken Anadolu'nun muhâfazasına memur ederek İstanbul'da bıraktığı Vezir-i azam **Hadım Süleyman Paşa**'nın, **Kubat Çavuş**'la gönderdiği mektup o sırada Manisa Sancakbeyi olan **Şehzâde Mehmed**'in vefâtını bildirmekteydi.

O sırada Padişah kırk altı sene sürecek olan saltanatının tam ortasında yani yirmi üçüncü yılında bulunmaktaydı. Yaşı ise kırk dokuzdu. O güne kadar tam sekiz erkek evlâdı olmuştu. Bunlar **Murad**, **Mahmud**, **Abdullah**, **Mustafa**, **Mehmed**, **Selim**, **Bâyezid** ve **Cihangir**'di. İlk üçü bebek denilecek yaşta ölmüş ve geriye beş erkek evlâdı kalmıştı.

1543 yılında hayatta olan şehzâdeleri **Mustafa**, **Mehmed**, **Selim**, **Bâyezid** ve **Cihangir**'di. Bunların en büyüğü olan **Mustafa**, babasının şehzâdeliği zamanında 1515 yılında doğmuştu. Annesi **Gülba-**

har Hatun olan **Mustafa**, Padişah'ın en büyük evlâdı olmasına rağmen O'na pek sevimli değildi. Diğer dört çocuk **Kanûni**'nin büyük bir aşkla bağlı olduğu **Hürrem Sultan**'dan doğmaydı. Bunlar arasında babalarına en sevgili olan **Hürrem Sultan**'ın en büyük oğlu **Şehzâde Mehmed**'di. Padişah kendisine halef olarak O'nu görmekteydi. Bu sebepleydi ki; 1541 târihindeki **Macaristan Seferi**'ne çıkarken bu sevgili oğlunu harb tecrübesi kazanması için büyük oğlu **Mustafa**'ya tercihan beraberinde götürmüştü.

Sefer dönüşü ise altmış bin duka altını tahsisatla merkeze en yakın sancak merkezlerinden biri olan Saruhan'a (Manisa'ya) tâyin etmişti.

Fakat şimdi O'nun 6 Kasım 1543 târihinde Manisa Sancak Merkezi'nde vefâtı haberini almış bulunuyordu.

"- Azami bir sür'atle İstanbul'a doğru hareket ediyoruz!" tâlimâtını verdikten sonra **Kubat Çavuş**'u **Şehzâde Mehmed**'in cesedinin tahnid edilerek İstanbul'a getirilmesi tâlimâtı ile önden koşturdu.

Kubat Çavuş, Padişah ve ordusundan bir gün önce İstanbul'a vâsıl oldu. Cesedin İstanbul'a getirtilmesi husûsundaki Padişah buyruğunu nakletmeye hâcet kalmadı. Zira **Hadım Süleyman Paşa**, bunu kendiliğinden yapmış ve şehzâdenin cesedinin İstanbul'a getirtilmesini çoktan emretmiş bulunuyordu.

Şehzâde Mehmed vefât ettiğinde 21 yaşında Dünya güzeli bir delikanlı idi. Tahsil ve terbiyesine son derece itina edilmiş müstesna bir kimseydi. **Kanûni Sultan Süleyman**'ın **"Veliahd"** olarak kendisinden ümitvâr olmasını haklı kılacak pek çok

meziyeti vardı. Bu sebeple babası O'na âşıkâne bir muhabbet beslemekte idi. Böyle bir şehzâdenin genç yaşta bu ânî ölümü Padişah'ı dilhûn etti. Edirne'den İstanbul'a kadar at sırtında değil de, kupa arabada seyahat etti. Etrafı kapalı olan böyle bir arabaya binmesinin sebebi döktüğü sıcacık göz yaşlarını kimsenin görmesini istememesi idi. Yol boyunca oğlu **Yusuf**'un gaybûbeti üzerine ağlamaktan gözleri kör olan **Yâkub** Aleyhisselâm'ı düşündü. O'nunla hemhâl olan Padişah, Edirnekapı'da devlet ricâli tarafından istikbâl edildi (karşılandı). Burada kupa arabadan inerek herkesin tâziyetlerini kabulden sonra at üstünde metânetini muhafaza etmeye çalışarak Saray-ı Hümâyun'a geldi.

Dinlenme ihtiyâcını hissetmeden bir Divan toplantısı emretti. Divan'a sermimar **Sinan**'ı da celbettirdi.

Çoktan beri Padişahlar Divan Toplantıları'na iştirak etmez, müzâkereleri kafes arkasından tâkib ederlerdi. Fakat o gün ortada bir fevkalâdelik olduğundan **Sultan Süleyman** bu toplantıya bizzat başkanlık etmek üzere vezirleri ile birlikte aynı sedirde yerini aldı. Paşaların tâziyetlerini bir kere de burada kabul ettikten sonra Şeyhülislâm **Fenârizâde Muhyiddin Efendi**'ye hitâben:

"- Efendi Hazretleri!.." dedi. "Derhal en seçkin hâfızları celbederek yarınki defin merâsimine kadar **Şehzâde Mehmed**'in aziz ruhuna bağışlanmak üzere kırk hatm-i şerif ile yetmiş bin kelime-i tevhid okunmasını temin ediniz!"

Fenârizâde Muhyiddin Efendi:

"- Efendimize Cenâb-ı Hakk'dan sabr-ı cemil

niyâz ederek emr-i şeriflerinizin bu gece yerine getirileceğini arz ederim!.." deyince Padişah sermimar **Sinan**'a dönerek:

"- Mimarbaşı!.." dedi. "Derhal şehzâdemin defni için en uygun olacak bir yer tâyin ederek taraf-ı şahâneme bildiresin! Lâkin öyle bir yer seçmelisin ki; orası câmi-i şerifi ile birlikte mükemmel bir külliye tesisine müsâid ola!.. İlk olarak oğlumun mezarı üzerine O'na lâyık bir türbe yapılması muradımdır. Hadi göreyim seni, gün kararmadan nerelere bakacaksan git bak! Lâkin oğlumun türbesi **Ayas Paşa**'nınkinden daha muazzam olmazsa gadab-ı şahâneme mâruz kalacağını unutma!.." dedi.

Bu emri alan **Sinan**, kandilli temennalarla Padişahı selâmlayarak huzurdan çıktı. O, yeni Ser-mimâran-ı hassa olmuş ve ilk olarak o sırada vefât eden eski sadrazam **Ayas Paşa**'ya Eyüp Sultan Câmi-i Şerifi civârında bir türbe inşâ etmişti. Padişah burayı gezip görmüş ve pek beğenerek **Sinan**'ı takdir etmişti. Fakat şimdi istiyordu ki sevgili evlâdı **Şehzâde Mehmed**'in türbesi **Ayas Paşa**'nınkinden de mükemmel olsun.

Divan Toplantısı henüz nihâyete ermemiş, harâretle devam etmekteydi ki; **Sinan**'ın geri geldiği ve tekrar divana kabulünü istirham etmekte olduğu bildirildi. Verilen müsaade üzerine içeri alınan Sermimar, Padişah'ı kandilli temennâlarla selâmladıktan sonra şöyle dedi:

"- Efendimiz!.. Şehzâdemizin defni için en uygun olacağını tahmin ettiğim bir yer tesbit ettim!"

Padişah acele ile sordu:

"- Neresi?!"

Sinan bu iş için beğendiği yerin Yeniçeri odalarının Haliç tarafındaki arsa olduğunu izah edince Padişah:

"- Hay Allah! Şu kısmete bak!.. Ben orayı ne zamandır kendi adıma bir câmi inşâsı için düşünmekteydim. Mâdem öyle! Pekalâ uygundur!.." dedi ve ilâve etti:

"Hemen orada inşâ edilecek külliyenin binalarının kaba taslak bir çizimini yap! Türbenin yerini tesbit et! Şimdi yolda olup getirilmekte olan cenâze yarın burada olacak! Şimdiden mezarı açtırmaya başla!" dedi.

Sinan tekrar Padişah'ı aynı şekilde selâmlayarak huzurdan ayrıldı ve derhâl çalışmalarına başladı.

Padişah ise bu defa tekrar şeyhülislâm **Fenârizâde Muhyiddin Efendi**'ye hitâb ederek:

"- Efendi Hazretleri!.." dedi. "Derhal İstanbul'daki imârethânelere bildiresin ki; bugünden itibâren fukarâya en leziz yemeklerden ikrâm edilsin! Buna kırk gün ve kırk gece devam edilsin! Ayrıca fakirlerin her birine bol bol sadakalar ihsân edilsin!."

Şeyhülislâm **Fenârizâde Muhyiddin Efendi**:

"- Emr-i şerifiniz başım üzerine!" karşılığını verdi.

Bundan sonra İstanbul'a gelmekte olan cenâzenin ertesi gün Anadolu yakasındaki "**İbrahim Paşa Çayırı**"nda karşılanacağını, kuşluk vaktinde herkesin orada hazır olup beklemesi tâlimâtını verdi. Sonra da divana celbedilen bir hâfızın teberrüken merhûmun ruhu için "**Yâsin Sûresi**"ni okumasıyla toplantı nihâyet buldu.

Büyük bir şâir olan Padişah, o akşam sevgili oğlu

için bir "**mersiye**" kaleme aldı. Bunda "**şehzâdeler güzîdesi Sultan Mehmed'im**" mısraı ile O'nun ölümüne târih düşürdü. Bu da hicrî dokuz yüz elli idi.

Târih düşürmek diye şuna denirdi. Alfabedeki her harfin bir rakam karşılığı vardı ki, onu esas alarak bir kelime ve cümle kurmaya denirdi. O kelime veya cümledeki harflerin rakam değerlerinin toplamı bir târihi teşkil ediyordu. Ertesi gün İbrahim Ağa Çayırı'nda bütün devlet ricâli ve kalabalık bir halk toluluğu bekleşmekteyken uzaktan **Şehzâde Mehmed**'in cenâzesinin Lalaları ve kapı yoldaşları ile büyük bir kafile halinde gelmekte olduğu görülerek her taraftan tekbir sesleri yükselmeye başladı. Buraya kadar bir kupa araba içinde getirilen şehzâdenin nâşı arabadan alınarak tabuta konuldu. Coşkun tekbir sadâları ile Üsküdar iskelesine getirildi. Bütün Üsküdar halkı sahilde toplanmış cenâzeyi beklemekteydi. Bu mahşerî kalabalıktan yükselen tekbir sesleri ile cenaze orada hazır durumda bekletilen saltanat kayığı ile Eminönü'nde karaya çıkartıldı. Buradan devlet ricâli ve halktan insanların elleri üzerinde Bâyezid Câmii'ne getirilip musalla taşına konuldu. Öğle namazına çok az bir vakit vardı. Padişah Hünkâr Mahfeli'ne geçti. İçi kan ağladığı halde teessürünü yanındaki devlet ricâline belli etmemeye çalışıyordu. Mehâbet-i hükümdâri böyle hareket etmesini icab ettiriyordu. Zira halkın indinde padişahlar yedi evliyâ kuvvet ve kudretinde addedilmekteydi. O'nun da sıradan insanlar gibi teessüre gark olunduğunu halkın görmesi istenmediğinden Pâdişahlar'ın en yakınlarının hatta babalarının bile cenâzelerine çok kere iştirak etmeleri şeyhülislâmlarca men edilmekteydi.

Öğlen namazını müteâkiben şeyhülislâm **Fenârizâde Muhyiddin Efendi** tarafından kıldırılan cenâze namazından sonra şehzâdenin tabutu kalabalık bir topluluğun tekbir sadâları ile açılan mezarı başına getirip yanık sesli hâfızların okudukları aşr-ı şeriflerle ebedî istirahatgâhına defnedildi.

Padişah, definden sonra şeyhülislâm **Fenârizâde Muhyiddin Efendi**'ye kırk gün müddetle kesintisiz bir sûrette şehzâdenin mezarı başında Kur'an-ı Kerim okutturulması tâlimâtını verdi ve **Mimar Sinan**'dan hazırladığı külliye taslağı hakkında ayaküstü kısa bir bilgi aldıktan sonra devlet ricâli ile Saray-ı Hümâyun'a avdet etti. Yolda Şeyhülislâm Efendi, Padişahı teselli için birkaç söz söylemeye başladı. Padişah yaşaran gözlerini bir destmal (mendil) ile sildikten sonra O'nun sözünü keserek:

"- Gerek yok Efendi Hazretleri!.." dedi. "Her Müslüman gibi ben de çok iyi bilmekteyim ki, kullukta kemâl Allah'tan gelene râzı olmakla gerçekleşir. Lâkin size hatırlatmak isterim ki; Peygamber Aleyhisselâm'ın da küçük yaşta ölen oğlu **İbrahim**'in defni esnâsında mübârek gözlerinden iki damla yaş akması üzerine:

"- Yâ Resulallah'.. Bu ne haldir?"diyen sahabeye:

"- Beşeriyet gereği!.." karşılığını vermişlerdir. Evlâd acısı başka bir acıya benzemiyor!" dedi.

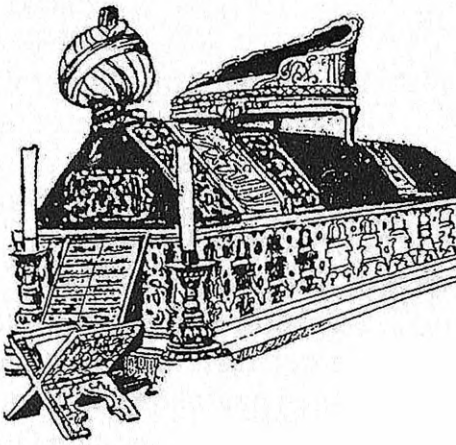
Bunun üzerine Şeyhülislâm Efendi:

"- Efendimiz!.." dedi. "Tecrübeli olmalısınız! Zira daha önce üç erkek evlâd kaybetmiştiniz!" deyince Padişah:

"- Hayır, Efendi Hazretleri! Yanılıyorsunuz!"

dedi. "Onlar bebekken vefât ettiler. Dünya'ya gelmeleri ile gitmeleri bir oldu. Onları kalbim bir evlâd olarak kendilerine ısınmadan kaybettim. Bu sebeple onların ölümü bende bu şiddette bir hüzün ve ıstırap husûle getirmedi. Hâlbuki **Şehzâde Mehmed**'im devlet ve milletimin geleceği bakımından bana ümid verdikten sonra âniden uçup gitti. Arkada kalan dört oğlumun hepsi birden bir **Şehzâde Mehmed** etmez. Bu sebeple O'nun bu âni ölümü gerçek evlâd acısını tatmak itibâriyle bir «**ilk evlâd acısı**»dır!.."

Gerçekten O'nun daha önce kaybettiği evlâdları **Şehzâde Murad** iki, **Şehzâde Mahmud** ise dokuz yaşında vefât etmişlerdi. **Şehzâde Abdullah** da çok küçük yaşta Âhiret'e intikal etmiş olduğundan **Şehzâde Mehmed**'in bu delikanlılık çağındaki âni ölümü ile O, "**İLK EVLÂD ACISI**"nı gerçek mânâsıyla yaşamaktaydı!

II

ZORLU BİR KARAR

Şehzâde Mehmed'in defnedilmesinin ertesi günü, Padişah'ın emrettiği külliyeyi inşâ işine başlayan **Mimar Sinan**, önce bir proje hazırladı. Bunda merkezî durumdaki câmie ilâveten türbe, sıbyan mektebi ve bir de imârethâneye yer verdi. Padişah'ın tâlimâtı ile önce **Şehzâde Mehmed** Türbesi'ni bitirdi.

Eşsiz güzellikte bu türbenin içi sarı, yeşil ve beyaz çinilerle tezyin olunarak ona âdeta bir "**cennet bahçesi**" görünümü kazandırıldı. Türbe sekizgen olarak inşâ edilmiş ve üzeri tek bir kubbe ile örtülmüştür. Düz saçaklı ve revaklı bir girişi vardır. Dış gövde üzerindeki kaplamaların zerâfeti emsâlsizdir. Bu güzel türbeyi pek beğenen Padişah, oğlu **Şehzâde Mehmed**'in sandukası üzerine gerçek büyüklükte bir taht koydurdu. Böylece tahtını O'na bırakmak husûsundaki gerçekleşemeyen emelini

nisbeten tatmin etmek istemiş olduğunu gösterdi.

Külliyenin câmi ve medrese gibi diğer parçalarının tamamlanması 1548 yılına kadar tam beş sene sürdü. Padişah bu müddet zarfında seferlerden fırsat buldukça inşaatı kontrole geliyor ve **Sinan**'dan gerekli izahatları alıyordu.

Şehzâde Mehmed'in bu ânî vefâtı üzerinden on sene geçmişti ki, **Sultan Süleyman Han** "**nikris**" denilen hastalığa yakalandı. Eklem romatizması demek olan nikris hastalığı Osmanlı Hanedanı mensupları için -âdeta- ırsî bir hastalıktı. Devletimizin veli bânîsi (kurucusu) **Osman Gâzi Hazretleri** de bu hastalıktan vefât etmişti.

Tahta geçtiği günden beri durup dinlenmek bilmeden hem Doğu ve hem de Batı cephesinde icrâ ettiği seferler ve giriştiği savaşlar **Kanunî Sultan Süleyman**'ı bir hayli yorup ihtiyarlatmıştı. 1548-1549 yıllarındaki "**İkinci İran Seferi**" ile Tebriz alınmış Safeviler'e büyük kayıplar verdirilmişti. İranlılar'ın bu kayıpları hazmetmeleri beklenemezdi. Nitekim aradan çok bir zaman geçmeden İran Şahı **Tahmasb**'ın Van Gölü'nün kuzeyindeki Ahlat, Erciş ve Adilcevaz'a tecâvüz ettiği haber alındı. Mahallî kumandanların mukâvemetlerine rağmen başarı elde eden **Şah Tahmasb**, Erzurum üzerine yürüdü. Kale kumandanı **İskender Paşa** İranlılar'la müthiş ve kanlı bir savaş yaparak onlara ağır zâyiat verdirdi. Bununla beraber nisbetsiz derecede fazla kuvvetlerle çarpışarak Erzurum'u İran istilâsından koruyan **İskender Paşa**'nın idâresindeki Türk kuvvetleri de bir hayli zâyiat verdi. Trabzon Sancakbeyi **Mustafa**, Malatya Sancakbe-

yi **Hayrüddin**, Bozok Sancakbeyi **Mahmud** Beyler bu çarpışmalarda şehid oldular. Biga Sancakbeyi **Mahmud Bey** de esir düştü (1552). Bu haberleri sefer dönüşü Edirne'deyken öğrenen **Kanunî Sultan Süleyman**, **İskender Paşa**'nın gösterdiği bu kahramanlık üzerine kendisine kıymetli hediyeler ve

"- İskender, berhüdâr olasın, iki cihanda yüzün ak olsun" hitâbını ihtivâ eden bir mektup göndererek takdirlerini bildirdi.

Bu durumda İran'a yeni bir ders daha vermek gerekiyordu. Fakat bunun için Batı Cephesi'nde sulh ve sükûnun temini gerekiyordu. Bu lâzıme ileydi ki; 1552 Yılı'nın sonbaharında **Eğri Kalesi**'nin muhasarasını kaldırarak yüzünü ondan çok daha ehemmiyetli olan doğu cephesine dönmek isteyen **Kanunî Sultan Süleyman** İstanbul'a döner dönmez ilk önce Rumeli askerlerini o zaman Rumeli Beylerbeyi olan **Sokollu Mehmed Paşa**'nın emrinde Anadolu'ya sevk etti.

Anadolu'ya böylece asker sevkedilip, sancak beyleri tımarlı sipahileri bir araya toplanırken askerin başında önemli bir kumandanın bulunmaması sebebiyle:

"- Asker için müdebbir ve namdâr bir serdar lâzımdır" dedikodusu kulaktan kulağa yayılmaya başladı. Bunun üzerine Padişah, Veziriâzam **Rüstem Paşa**'nın Anadolu'ya hareketini emretti. **Rüstem Paşa**, Kapıkulu askerini de yanına alarak Üsküdar üzerinden Anadolu yolunu tuttu. Doğuya yapılacak harekât için serdar tâyin edilmiş olan **Rüstem Paşa** Konya Aksarayı'na vardığı sırada

Padişah'a bir mektup gönderdi. Bu mektupta asker arasındaki dedikoduları "padişahın artık ihtiyarladığı, vücûduna zaaf ve hareketsizlik ârız olduğundan serdarlığa **Rüstem Paşa**'yı memur eylediği, kendi yerine **Şehzâde Mustafa**'yı geçirmek arzusunda bulunduğu, lâkin buna **Rüstem Paşa**'nın mâni olduğu" şeklinde hülâsa ederek duyduklarını bir bir anlattı.

Padişah'ın o âna kadar **Şehzâde Mustafa** hakkında herhangi bir sûi zannı mevcud değildi. Bu sebeple **Rüstem Paşa**'nın yazdıklarına önce hiçbir ehemmiyet atfetmedi. Sadece O'na, bu sûretle İran'a kâfî bir gözdağı verilmiş olduğu cihetle askerini alıp geri dönmesini emretti. Fakat **Rüstem Paşa**, dönüş yolunda da Padişah'a **Şehzâde Mustafa** ile ilgili dedikoduları nakleden birçok arîza (mektup) daha gönderdi. Bunlardan birinde "**Şehzâde Mustafa**'nın babasını tahttan indirerek O'nun yerine geçmek husûsunda İran Şâhı **Tahmasb**'a mektup yazıp O'ndan yardım ve destek talep etmiş olduğu" yazılıydı. Doğruluğu çok şüpheli olan bu iddiaya dâir sözleri okuyan **Kanunî Sultan Süleyman** elindeki mektubu yere atarak:

"- Hâşâ ki, **Mustafa Hân**'ım bu küstahlığa cür'et ede!.. Ve benim hayatımda böyle bir va'z-ı nâmâkul (akla uygun olmayan durum) irtikâb ede!.. bazı müfsidler (fesatçılar) kendileri mâil olduğu şehzâdeye mülk olsun diye bühtan (iftira) ederler! Zinhar, bu sözü bir dahi lisana getirmeyin!.. ve bu mâkule (derece) mesâviye (kötülüklere) vücûd vermeyin!" dedi.

Sultan Süleyman böyle dedi amma, artık ku-

lağına da kar suyu kaçmış oldu. Zira **Rüstem Paşa** bu arîzasına bugün sahte oldukları kabul olunan bazı mektupları da eklemişti ki; bunlar iddiaya nazaran **Şehzâde Mustafa** tarafından **Şah Tahmasb**'a yazılmıştı. Şehzâde bu mektuplara nazaran Şah'dan babasına karşı destek talep ettiği gibi O'nun kızı ile evlenmek istediğini de bildirmekteydi.

Doğrusu **Rüstem Paşa**'nın **Şehzâde Mustafa** etrafındaki dedikodulara bu derecede ehemmiyet atfederek onları defaatle Padişah'a rapor etmesi kayınvâlidesi **Hürrem Sultan**'a veya O'nun oğulları **Selim** veya **Bâyezid**'e yaranmak husûsunda bir gayretkeşliğin eseri mi, yoksa zikri geçenlerle ortaklaşa bir plânın îcâbı mı olduğunu kestirmek pek mümkün değildir.

Rüstem Paşa'nın **Şehzâde Mustafa** hakkındaki ithâmına gösterdiği delillerden biri de O'nun sakal koyvermiş olmasıydı. Hakikaten Osmanlı Hanedanı için sakal bırakmak bir nevi padişahlık alâmetiydi. Şehzâdeler sakal koyvermeyip tıraş olurlar ancak tahta geçince sakal bırakırlardı. **Şehzâde Mustafa** ise, her ne niyetle idiyse o sırada sakallı idi. Gâyet gür bir sakalı vardı. Bu durum da **Kanûnî**'nin zihninde beliren şüpheyi takviye ediyordu.

Sultan Süleyman Han, üstün meziyetli ve nizam-intizama son derecede ehemmiyet veren bir padişahtı. Devletin bekâsının bu nizam ve intizam sâyesinde ayakta durabileceğine inanıyordu. Bu yüzden babasının, dedesi **Veli Bâyezid**'e karşı isyanını bile kabullenemediğinden, **Hasan Can**'a bu isyanı meşrûlaştıran sebepleri birçok defa sormuştu. Şimdi ise, oğlunun da **Yavuz Sultan Selim**'i

taklîden bir kargaşa çıkarmasından ve bu sûretle devlet otoritesini sarsarak birçok insanın ölümüne sebep olmasından korkuyordu. Hatta şehzâdenin kendisi böyle bir şey düşünmemiş olsa bile, askerlerin bir fitnesine âlet edilmesi tehlikesi de vardı. Zira asker arasında kendisinin ihtiyarladığı, nikris hastalığı sebebiyle yürümekte güçlük çektiği yolundaki dedikodular **Şehzâde Mustafa**'nın âlet edilebileceği bir fitnenin ilk tohumları olabilirdi. Bu sebeple her şeyden önce askere karşı eski kuvvet ve kudretini muhafaza etmekte olduğunu göstermeliydi. Bu yüzden "**Nahcivan Seferi**" denilen bu sefere bizzat katılmak ve askerler arasındaki dedikoduların asılsızlığını göstermek istedi. Esâsen saray çevrelerinde de duyulmaya başlayan bu dedikodular sebebiyle, hayatı boyunca büyük bir aşkla bağlı bulunduğu karısı **Hürrem Sultan** birgün kendisine:

"- Şaha karşı şah gerektir!.. Bu kadîm ihtilâfı halletmek, **Rüstem Paşa**'nın işi değildir!.. Oraya siz gitmeli ve bu işi bitirmelisiniz! Askerler arasında sizin yorgun ve ihtiyarlamış olduğunuzdan dolayı seferden geri kaldığınız dedikoduları yapılmakta olduğunu bilmiyor musunuz?!" demesi üzerine artık kat'î olarak sefere çıkmaya karar verdi.

Hakikaten asker arasındaki bu dedikodu ayyuka çıkmış bulunuyordu. Üstelik artık yorgun ve ihtiyar olan Padişah'ın tahtı büyük oğlu **Şehzâde Mustafa**'ya bırakmak istediği yolunda bu şâyiânın bertaraf edilmesi artık ihmâle gelmez bir zarûret haline gelmiş bulunuyordu.

Şehzâde Mustafa o sıralarda kırk yaşlarında

idi. Sîmâ itibâriyle dedesi **Selim Han**'a çok benziyordu. Aynen O'nun gibi asker tarafından pek çok beğenilip seviliyordu. İsmi âdeta bayraklaştırılmıştı. **Sultan Süleyman Han** da cömert, cesur ve bilgili olan, asker tarafından çok sevilip takdir edilen bu şehzâdesini **Şehzâde Mehmed**'in vefâtından sonra kendine veliahd tâyin etmek istiyordu. Bu düşüncesini birkaç kere devlet ricâli önünde ifâde bile etmişti. Lâkin bu defa, O'nun tahtı zorla ele geçirmek için hazırlıklarda bulunduğu iddia ediliyordu. Bilhassa **Rüstem Paşa**'nın kendisine sunduğu müteaddid telhisde (rapor özetinde) bu husus açıkça ifâde edilmekte ve delîller sayılıp dökülmekteydi. Bütün bunlar doğru olmayıp O, babasının ölümünü beklemeyi tercih eden biri olmuş olsa bile, askerin O'nu padişah yapmak husûsundaki temâyülü son derece tehlikeliydi.

Zihni bu endişelerle karmakarışık olan Padişah, sefere bizzat çıkmadan önce **Şehzâde Mustafa** hakkında bir karar vermesi gerektiğini düşünerek ihlâs ve istikametine en fazla güvendiği bir vezir olarak **Sokollu Mehmed Paşa**'yı huzûruna çağırdı ve

"- Paşa!.." dedi. "Şimdiye kadar pek ciddiye almadım, ama **Rüstem Paşa**, ısrarlı bir sûrette telhisler göndererek **Mustafa Han**'ın, babam **Selim Han**'ı taklîden kıyama hazırlandığından bahsetmektedir. Hâşâ ki, O'nun böyle bir kıyama teşebbüs edeceğine ihtimal vermemekle beraber dedikoduların ayyuka çıkması sebebi ile ciddî bir rahatsızlık duymaktayım. **"Su uyur, düşman uyumaz!"** derler ki, doğrudur. Ola ki, kendisini bu yolda tahrik

edenler vardır. Bu işin asıl ehemmiyetli olan ciheti de budur! Şu işi iyi bir şekilde tahkik etmek dilerim. Ne dersin?!"

Sokollu Mehmed Paşa da ortalıkta gezen dedikoduları duymuştu. Bu sebeplu şu cevabı verdi:

"- Hünkârım!.. **Şehzâde Mustafa** Hazretleri en bilgili ve kabiliyetli bir evlâdınızdır. Kendilerini ilk sancağa çıkardığınızda Manisa'da beraberinde pek değerli âlimler vardı. Onlar tarafından çok iyi yetiştirilmiştir. Zannedersem yaşı da kemâle erdi. Kırk yaşlarında olsa gerektir. Fakat..." dedi. Ve sözünü tamamlayamadı. Zira Padişah sordu:

"- Peki öyleyse, fakat ne?!"

Sokollu devamla:

"- Sizden umduğu makamı alamayanların ve çeşitli sebeplerle gayr-i memnun bulunanların O'nu kışkırtmış olmasından korkarım!.. Zira bu büyük devletin her mansıbı (makâmı) değerlidir. Birilerinin iştihâsını kabartmasından tabiî ne olabilir?!" dedi.

Padişah:

"- Bir şeyler biliyor gibisin!.. O bildiklerin nedir?!" diye sorunca, **Sokollu Mehmed Paşa** şu izahatta bulundu:

"- Padişahım!.." dedi. "Fransa'ya bir takım ticarî imtiyazlar (kapitilasyon) bahşetmenize ilâveten bir de bu ülkeyi korumak için **Hayreddin Paşa** kumandasında Donanmamızı Nis'e göndermenizde bendeniz iki aslî maksad görmekteyim. Kısaca arz edeyim de yanlışım varsa lütfen düzeltiniz!.."

Padişah

"- Söyle bakalım!.." deyince **Sokollu Mehmed Paşa**:

"- Mâlum-i hümâyunlarıdır ki, **Şarlken**, Avrupa'da birçok devleti verâset yoluyla pençesi altına alarak büyük bir güç oluşturmuştur. Fransa'yı himâye ederek O'nun Batı'da büyük bir **Haçlı Birliği** teşkil etmesini önlemek maksadını güttünüz. Fransa'nın böylece bu ittifak dışında kalmasını sağladınız!.. Elhamdülillah bunun faydalarını Rumeli'deki bütün seferlerimizde hep birlikte gördük."

Kanunî:

"- Çok doğru!" diyerek O'nu tasdik edince **Sokollu** ikinci maksadı şöyle izah etti:

"- Batılılar'ın 1492 yılında yeni bir kıt'a (Amerika) keşfetmeleri üzerine Avrupa'ya o kıt'adan bâkir servet akışı başlamış olduğu gibi epey bir zamandan beri Afrika'nın güneyindeki "**Ümit Burnu**"ndan dolaşılarak Uzakdoğu'ya ulaşılması da ticâretin ülkemiz dışına çıkmasına sebep olmuştur. Sizin Fransızlar'a verdiğiniz bazı ticarî imtiyazların ticaretin ülkemizde canlandırılmasına mâtuf olduğunu düşünmekteyim. Fakat bu ikinci maksad-ı hümâyununuzun arzu edildiği veçhile gerçekleşebilmiş olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zirâ bugün devletimizin Cihan çapında bir ihtişâma mâlik olmasına rağmen ülkede büyük bir mâlî sıkıntı yaşanmaktadır. Bunun en bâriz tezâhürü altın ve gümüş kıtlığıdır. Ard arda icrâ edilen sefer-i hümâyunlarınıza ilâveten donanmanın deniz aşırı hareketlerinden doğan fevkalâde masraflar da mâlî buhranın bir diğer sebebidir. 1548 Yılı'ndan başlayarak eşya fiyatlarında görülen ehemmiyetli artışın sebebi budur. Bugün içtimâî sınıflar arasındaki muvâzene bozulmuş ve bu durum da daha

ziyâde ziraatle uğraşan insanların aleyhine gelişmiştir. Çünkü birbirini tâkip eden harbler ve dâimî bir şekil alan deniz seferlerinin masraflarını karşılamak için "**Tekâlif-i Divâniye**" muntazam bir vergi haline getirilmiş ve her yıl biraz daha artırılarak halkı sıkıntıya sokmuştur.

Bu durumun diğer bir menfî neticesi de ülkemizde gizli bir sûrette tefeciliğin (fâizciliğin) alıp yürümesidir. İltifât-ı şahânenize nâil olmuş bulunan yahudiyyül-asıl **Yasef Nassi** kulunuz daha şimdiden tefeciliği "**Galata Bankerliği**" adı altında müesseseleştirmiş durumdadır.

Yaşadığımız **Şahkulu İsyanı**'nda bütün bu sebeplerle birtakım gayr-i memnunların O mel'un etrafında tecemmü etmiş (toplanmış) bulunduğuna hep beraber şâhid olmadık mı?!

Bu durumda ülkede halinden memnun tek zümre Kapıkullarınızdır. Zira onlar maaşlarını hazineden muntazaman almaktadırlar. Fakat Kapıkulu dışındaki herkes feryad u figanını yükseltmek için fırsat kollamaktadır. Bunlar asker kullarınız arasındaki dedikoduyu bir açıkgöz mârifetiyle bir yanardağın fışkırması gibi âni bir sûrette ortaya koyabilirler. Bu çıbanın başı böyle bir açıkgöz olabileceği gibi -kendi arzusu hilâfına da olsa- şehzâdemiz **Mustafa** dahi olabilir." Deyince **Kanunî Sultan Süleyman** hayretle:

"- Ne diyorsun Paşa, durumun bu vehâmetini bu derece açık bir sûrette ilk defa senden duyuyorum. Benim **Mustafa Han**'ım böyle bir şeye âlet olabilir mi?" diye sorunca **Sokollu Mehmed Paşa**:

"- Kanaat-ı âcizaneme göre **Şehzâde Mustafa**, dedesi Yavuz **Sultan Selim Han**'ı taklîden bir kıyâma tevessül etmez. Ben O'nu çok iyi tanıyorum. Sizin vefâtınızı bekleyecektir. Bu fikrimi te'yiden size bir mâlumat arzedeyim:

Şehzâdemizin Erzurum Beylerbeyi **Ayas Paşa**'ya yazdığı bir mektup vardır. Bu mektupta O, büyük evlâdınız olmak itibâriyle vefâtınızdan sonra tahtın kendisine kalacağı düşüncesiyle birtakım düşünceler izhâr etmiş ve hareketlere girişmiştir."

Kanunî Sultan Süleyman, **Sokollu**'nun sözünü keserek:

"- Ne gibi düşünce ve fiiller" diye sorunca **Sokollu Mehmed Paşa**:

"- Cenâb-ı Hakk müyesser kılar da vefâtınızdan sonra taht kendisine nasib olursa bu hususta şimdiden yardımını göreceği kimseleri taltif edeceğini, belli makamlara getireceğini bilcümle askeri hoşnûd edeceğini halkı adâletle idâre edeceğini bildirmiş ve **Ayas Paşa**'dan kendisine bağlılığını ifade eden bir ahidnâme yazarak imzalayarak nezdine göndermesini talep etmiştir."

Gerçekten O, Padişah'ın en büyük evlâd olması hasebiyle babasının vefâtından sonra tahta geçmesinin muhtemel olduğunu düşünüyor fakat bunu garantili olarak görmüyordu. Zirâ devlette henüz "**ekberiyet**" esası yerleşmiş değildi.

Kanunî böyle bir şeyden ilk defa haberdâr oluyordu. **Sokollu**'nun hakikatten başka bir şey söylemeyeceğinden emindi.

"- Peki **Rüstem Paşa** bu gerçeklere vâkıf olduğundan mı O'nun aleyhinde bana üst üste rapor-

lar göndermektedir?!" diye sorunca **Sokollu**:

"- Kanaat-i âcizâneme göre O, kayınvâlidesine yaranmak ve O'nun evlâdları olan **Şehzâde Selim** ve **Şehzâde Bâyezid**'in önlerini açmak gayreti peşinde koşmaktadır. Benim yaptırdığım istihbârâta göre **Şehzâde Mustafa**, O'nun kendisini nezd-i hümâyununuzda mütemâdiyen kötülemekte olduğuna vâkıf bulunduğundan emin adamları vâsıtasıyla Paşa'ya karşı başarısız bir sûikast tertibinde bulunmuştur. Lâkin **Rüstem Paşa**'nın bu sûikasti kimin tertiplediğinden hâlâ haberdâr olduğunu sanmıyorum." dedi.

Padişah bir müddet sükût etti. **Sokollu**'dan öğrendiklerini kafasında tartıp döküyordu. **Sokollu**:

"- Bu söylediklerim dışında benim bildiklerim sizin de bildiklerinizden ibârettir. Fakat emir buyurursanız yine de **Şehzâde Mustafa**'nın **Ayas Paşa**'yla olan bu muhaberesine benzer şekilde başkalarıyla bir muhaberesi olup olmadığını, aleyhinize bir kıyama zorlanırsa bunu nasıl karşılayacağını husûsî bir sûrette araştırayım! Zira o mektubun yazılmasının üzerinden bir hayli zaman geçmiştir. Bu müddet zarfında Şehzâde'nin fikri değişmiş olması muhtemeldir!" dedi.

Kanunî Sultan Süleyman:

"- Çok iyi edersin, zira böyle bir şüpheyle yaşanmaz. Bu söylediklerini senin gibi dürüstlüğünden emin olduğum birinden duymamış olsaydım, bunlara asla inanmazdım." dedi ve ilâve etti:

"- Paşa! Bir insanın kendi evlâdına kıymasının ne kadar zor olduğunu sen de takdir edersin!.. An-

cak ne yapalım ki, sırtımızda Ümmet-i Muhammed'in mes'ûliyeti var. Halktan birçok mâsumun ölmesini önlemek için kendi öz oğlumu fedâ etmek gerekirse bunu yapmak yüklendiğim mes'ûliyetin îcâbıdır. Sen de bilirsin ki, yüce şeriâtimizde bir şahsın zararı ile umûmun zararı bir araya geldiğinde şahsın zararını tercih ile umûmun zararını bertaraf etmek, Müslüman idârecilere farzdır. Fakat ben kalben mutmain olmak istiyorum. Şu işi ifâde etmiş olduğunuz üzere bir kere daha inceleyerek bana bildiresiniz!.." deyince **Sokollu**:

"- Emriniz başım, gözüm üstüne, efendimiz!.." karşılığını vererek huzurdan çıktı.

Yalnız kalan Padişah, mes'eleyi bir kere de **Ebussuud Efendi** ile istişâre etmek istedi. O'nu huzûruna celbettikten sonra, **Şehzâde Mustafa**'dan bahsetmeksizin temsil yollu O'na şöyle bir sual tevcih etti:

"- Bir tâcirin kölesi olan **Zeyd**, bir seyahate çıkan efendisinin, karısını, çocuklarını ve işlerini kendisine emânet etmesine rağmen, O'nun işlerini altüst, karısını iğfal edip çocuklarına tuzak kurar ve nihâyet efendisine de sûikast hazırladığı takdirde şer'an hangi cezaya müstahaktır?"

Bu suale Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**:

"- Elcevap katli vâciptir" diye fetvâ verince Padişah artık mutmain oldu. Fakat yine de **Sokollu**'nun yapacağı tahkikatın neticesini beklemek gerektiğini düşündü. Zira **Şehzâde Mustafa** bir ihtilâl düşünmeksizin taht için kendisinin vefâtını beklemek rey ve kanaatinde ise, sırf askerler ve gayri memnunların O'nun üzerinden bir hareket arzu etmeleri se-

bebiyle şehzâdeyi katlettirmek doğru olmayabilirdi. Sefere bizzat çıkması ile asker arasındaki iddiaların yanlışlığını isbat edip başlatılan fitne ateşini söndürmek kabil olabilirdi.

Sokollu Mehmed Paşa ise, Padişah'ın huzûrundan ayrıldıktan sonra üzerine vebâli çok ağır bir vazife yüklendiğinin farkında idi. Bununla beraber Devlet'e ve Padişah'ına karşı vicdânen borçlu olduğu sadâkatin îcâbını yapmak mevkiinde bulunuyordu. Güvendiği birkaç adamını, o sırada Amasya Sancak Beyi olan **Şehzâde Mustafa** nezdine gönderdi. Bunlar aynı zamanda şehzâdeye, artık **Nahcivan Seferi**'ne bizzat çıkmak kararı vermiş olan Padişah'ın kendisine güzergâhta katılmasına dâir emrini de götürüyorlardı.

"**Nahcivan Seferi**" **Kanunî**'nin İran'a karşı üçüncü, kendisinin de on ikinci seferi idi. 1553 Yılı 28 Ağustos'unda mutad merâsimle Üsküdar'a geçti. O gün Ramazan ayının 18'i idi. Padişah, Ramazan Bayramı'na kadar **Sultantepe**'de kurulan Otağ-ı Hümâyun'da ikamet etti. **Şehzâde Bâyezid**'i Rumeli'nin muhafazasına me'mur ederek Edirne'ye uğurladıktan sonra buradan yola girdi.

Güzergâhta kendisine ulaşan **Sokollu Mehmed Paşa**'nın raporu özü itibâriyle "**Şehzâde Mustafa**'nın babasına karşı bir isyan düşünmeyip babasının ölümünü beklemeyi tercih etmekte olduğu"nu kat'i bir lisanla ifâde etmekle beraber, bazı askerlerle bir kısım gayri memnunların patlamaya âmâde bir barut fıçısı olduğu, bunlardan gözü kara birinin çıkıp da bir isyan bayrağı kaldırması halinde ortaya çıkacak ihtilâl ateşini söndürmeye

Şehzâde Mustafa'nın bile muktedir olamayacağı ifâde edilmekteydi. Üstelik O'nun asker arasında itibârı çok yüksek olduğu gibi, isminin de âdeta bayraklaşmış bulunduğu belirtilmekteydi.

Bu raporu tekrar be tekrar okuyan **Kanunî Sultan Süleyman,** böyle bir ihtilâle kıyam edecek olanların bu hareketlerinin maksadı çok sevdikleri **Şehzâde Mustafa**'yı tahta çıkarmaktan başka bir şey olmayacağından tereddüdünü yendi ve oğlunu -O'nun bir kusuru olup olmadığına bakmaksızın- ortadan kaldırmaya karar verdi. Zira henüz elli sekiz yaşındaydı. Asker arasındaki dedikodulara rağmen daha yıllarca devlet ve milletine hizmet edebilecek güç ve kuvvette olduğuna kaani bulunuyordu.

İstanbul'dan itibâren en küçük şehzâdesi **Cihangir**'i de yanında olan **Kanunî Sultan Süleyman** 21 Eylül 1553 tarihinde Bolvadin'e vâsıl oldu. Burada Manisa Sancakbeyi olan **Şehzâde Selim**, mâiyyeti ile gelip babasının elini öptü. İki evlâdı beraberinde olduğu halde yoluna devam eden **Kanunî**, 5 Ekim'de Ereğli yakınındaki "**Aktepe**"ye ulaştı.

Burada kurulan Otağ-ı Hümâyun'a yerleşen Padişah'a ertesi gün kendisine iltihâkı emredilmiş bulunan **Şehzâde Mustafa**'nın sancağının erkânı ile birlikte oraya gelmiş olduğu haber verildi. Padişah zâten bu haberi bekliyordu. **Şehzâde Mustafa** için verdiği kararın gerektirdiği hazırlıkları tamamlatmıştı. O, babasının elini öpüp O'na hürmetlerini arz etmek emelindeydi. Otağ-ı Hümâyun'un yakınına kadar vezirlerle birlikte at sırtında geldi. Mesâfe kısalınca edeben attan indi. Yaya olarak çadıra

yaklaştığında kendilerine verilmiş olan emir gereği olarak vezirler O'ndan izin isteyip ayrıldılar. Sanki baba ile oğlun baş başa görüşmesine imkân vermek istiyorlardı. Fakat heyhat!.. Otağ-ı Hümâyun'a tek başına giren **Şehzâde Mustafa**, içeride babası yerine yedi dilsiz cellâd ile karşılaştı. Bunlar hepsi birden tâlihsiz şehzâdenin üzerine çullandılar. Güçlü kuvvetli bir insan olan **Şehzâde Mustafa**, üzerine saldıran dilsiz cellâdlarla boğuşmaya başladı. Onlardan bir kısmını bir daha ayağa kalkamayacak sûrette yere serdikten sonra bir yanlışlığa kurban gittiğini sanarak Otağ-ı Hümâyun'un perdesini açıp dışarıya bağırarak askerlerden ve belki de babasından yardım talep etmek istedi. Lâkin perdeyi açar açmaz karşısına önceden oraya saklanmış olan **Zal Mahmud Ağa**'nın kendisine bir çelme takmasıyla yere düştü.

Sonradan paşa da olan ve Eyüp semtinde büyük bir câmi ve medrese yaptırarak nâmını ebedîleştirecek olan bu **Mahmud Ağa**'ya "**zal**" lâkâbı şu hareketinden dolayı verilmiştir. Zal, güçlü kuvvetli bir pehlivan demektir. Sanki yaptığı iş bir mârifetmiş gibi ondan sonra hep "**Zal Mahmud**" diye anılmış ve bu nâm ile iftihâr etmiştir. O'nun çelme atmasıyla yere düşen şehzâdenin üzerine ayakta kalan diğer dilsizler üşüşerek önceden hazırladıkları yağlı kemendi boynuna geçirdiler. Zira kadim (eski) Osmanlı an'anesine göre hânedân mensuplarının kanlarını akıtmak büyük bir vebâli mûcib ve uğursuzluk kabul edilmekteydi. Bu sebepledir ki böyle siyâseten katl edilen hânedân mensupları ya bir yay kirişi ile veyahud da bu

hâdisede olduğu gibi yağlı bir kemend ile boğularak öldürülürlerdi.

Kanunî Sultan Süleyman Han'ın bu değerli şehzâdesini şu sûretle ortadan kaldırmak husûsundaki kararı nasıl bir güçlükle verdiği şu hâdise ile de sâbittir ki o istemeye istemeye ölümünü emrettiği bu şehzâdenin cenâze namazını bizzat kıldırmaya teşebbüs etmişse de zabt edemediği göz yaşları dolayısıyla iki kere namazı bozup yeni baştan tekbir almak mecbûriyetinde kalmıştır.

Herkesçe çok sevilen **Şehzâde Mustafa**'nın bu sûretle ortadan kaldırılması, asker arasında derin bir infiâle sebep oldu. Hatta Yeniçeri şâirlerinden olan **Taşlıcalı Yahya** bu fecî hâdise üzerine bir mersiye yazmış ve bu mersiye (ağıt), bütün asker tarafından kısa bir zaman zarfında âdeta ezberlenmişti. Hem de cenâzenin defn edilişinin hemen arkasından!..

Hâdisenin hemen sonrasında böyle bir mersiyenin ortaya çıkması ve bu mersiyenin sür'atle askerler arasında ezberlenip terennüm edilmesi üzerine Padişah'ın bundan pek ziyâde canı sıkıldı. Kısa bir tahkikattan sonra şiirin **Taşlıcalı Yahya** tarafından yazılmış olduğunu öğrenince O'nu huzûruna celbedip şu sûretle muâheze etti:

"- Bre adam!.. Ne çabuk bir mersiye düzmüşsün!.. Düzmekle de kalmayıp onu zâten gergin olan askerler arasında yaygınlaştırmışsın!.. Senin Padişah'ına itimâdın ve O'nun irâdesine saygın yok mudur?!"

Taşlıcalı Yahya kendi hayatını da tehlikede görerek Padişah'tan özür dilemekle kalmayıp ken-

disini şu sözlerle müdafaa etti:

"- Hâşâ efendimiz. Hem zât-ı Hümâyununuza itimâdım ve hem de kararlarınıza sonsuz saygım vardır. Lâkin böyle değerli bir şehzâdenin -her ne sûretle olursa olsun- vefâtından dolayı üzülmek her Osmanlı ferdi için tabii karşılanmak gerekir. Bu emri bizzat vermiş olmanıza rağmen cenâze namazını kıldırırken vâkî olan ahvâliniz muvâcehesinde (önünde) bendenizinde tarafınızdan mâzur görüleceğimi ummaktayım. Mersiyenin (ağıtın) asker arasında yaygınlaşmasında ise -Allah adına kasem ederim ki- bendenizin bir taksîrâtı yoktur. O mersiyeyi para keseme sakladığımı görmüş olan arkadaşlarımdan birisi -ki O'nun da kim olduğunu bilemiyorum- ben uyurken kesemi açıp onu aşırmış ve asker arasında yaymıştır."

Bu sözleriyle Padişah'a kendisini afvettirmiş olan **Taşlıcalı Yahya**'nın o mersiyesi:

"Meded meded bu cihânın yıkıldı bir yanı;
Ecel celâlileri aldılar Mustafa Han'ı.
Dolundu mihr-i cemâli, bozuldı erkânı;
Vebâle koydular âl ile (hile) Âl-i Osmanı"

beytiyle başlıyordu.

Daha sonra ise:

"Bunun gibi işi kim gördü, kim işitti aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer meşreb."

Mısralarıyla devam eden bu mersiyenin,

"İlâhî, cennet-i Firdevs ana durağı olsun;
Nizâm-ı âlem olan Padişah sağ olsun..."

sözleriyle bitiyordu.

Bu şiirde **Taşlıcalı Yahya**, **Sokollu**'nun tah-

kikatını bilmediğinden **Rüstem Paşa**'ya hücûm etmiş ve "**mekr-i Rüstem**" (**Rüstem**'in hilesi) diye tarih düşürmüştür. Bu sebeple **Rüstem Paşa**, bu şiirde kendisine ve Padişah'a çatıldığı için, **Sultan Süleyman Han**'a şikâyette bulunmuş ve şâirin cezalandırılmasını istemiştir. Fakat Padişah:

"- Bu makûlelere kulak tutma ve intikam kasdın gütme!" diyerek, kendisini dahî tenkid etmiş olan **Yahya Bey**'i korumuş ve mâkul bir tenkid hürriyetine saygılı olduğunu göstermiştir.

Ordu, Kasım ayı başlarında kışlamak üzere Halep'e gelmiş, burada ağabeyinin bu sûretle îdam edilmiş olmasının teessürü sebebiyle hastalanan **Şehzâde Cihangir** vefât etmiştir.

İki ay gibi kısa bir zaman zarfında arka arkaya iki evlâdını kaybeden **Kanunî Sultan Süleyman** fevkalâde müteessirdi. Askerin bu hâdise dolayısı ile kendisine kırgınlığını gidermek için pek çok gayret sarfetti. Bu husûsta ziyâdesiyle yardımını gördüğü **Sokollu Mehmed Paşa**, Padişah'ı teskin ve teselli için:

"- Efendimiz!.." dedi. "Hafıza-yı beşer nisyân ile mâlûldur. Bu insanlar belli bir müddet sonra bu hâdiseyi unuturlar. Onları bir hayli teselli etmiş bulunmaktayız. Fakat evlâd acısı gibi unutulmayacak bir acı çekmekte olan zât-ı Hümâyununuzu kim, nasıl teselli etsin! Bendeniz size Cenâb-ı Hakk'dan sabr-ı cemil lütfetmesini niyâz etmekten başka bir şey yapamıyorum."

Bu söz üzerine **Kanunî**, tekrâren nemlenen gözlerini elindeki destmal ile silerek:

"- Doğru söylersin Paşa hazretleri!.. Benim

için efrâd-ı milletin selâmetini temin maksadıyla da olsa böylesine değerli bir evlâda kıymanın ne denlü güç bir iş olduğunu belki etrafımdakiler arasında en fazla sen anlayabilirsin. Lâkin yine de böyle "**ZORLU BİR KARAR**" verebilmenin gerçek ağırlığını benden başka bir Allah kulu bilemez!" dedi.

III
BİR "DÜZMECE MUSTAFA" DAHA

Şehzâde Mustafa'nın umulmadık bir sûrette "**siyâseten katli**" O'nu pek çok seven ve tahta çıkarmayı arzulayan askerler arasında büyük bir kırgınlık ve sefere devam husûsunda isteksizlik duyguları hâsıl etmişti. Buna rağmen Padişah'ın bizzat iştirâk etmiş olduğu seferlerinin on ikincisi, İran'a karşı ise üçüncüsü olan "**Nahcivan Seferi**" başarıyla tamamlanmış ve Doğu Anadolu ve Irak arâzisinin kat'î olarak Osmanlı'da kalması temin olunmuştu.

Şimdi ise iki seneye yakın bir zaman alan bu seferden dönülmekteydi. Padişah, uğradığı şehir ve kasabalarda halkın şikâyetlerini dinliyor ve idâredeki aksaklıkları gidererek İstanbul istikâmetinde konaklaya konaklaya ilerliyordu.

Amasya'da bulunduğu sırada O'na sefere çıkarken Rumeli'nin muhâfazasına memur ettiği şehzâdesi **Bâyezid** tarafından gönderilen bir ulağın bir mektup getirdiği haber verildi. Huzûra kabul edilen ulak, Rumeli'de müthiş bir isyan patlamış olduğunu

bildirdi ve:

"- İşin tafsilâtı **Bâyezid Hazretleri**'nin gönderdiği şu mektupta yazılıdır!" diyerek koynundan çıkardığı mektubu üç kere öpüp başına koyduktan sonra Padişah'a takdim etti.

Mektubu alan Padişah, bir el işâreti ile ulağın dışarı çıkmasını bildirdikten sonra balmumu ile kapatılıp **Şehzâde Bâyezid**'in mührü ile mühürlenmiş olan mektubu açıp okumaya başladı. Okudukça öfkesi artan Padişah, durumun paşaları ile istişâre edilmesinin daha doğru olacağı düşüncesiyle acele bir divan toplantısı emretti.

Beş-on dakika sonra bu sefere beraber çıkmış olduğu divan üyesi paşalar, Padişah'ın huzûrunda eksiksiz bir sûrette toplanmış bulunuyorlardı. Herkesin hazır olduğunu gören Padişah, bu âni divan toplantısının sebebini şöyle açıkladı:

"- **Şehzâde Bâyezid**'den biraz önce elime bir mektup ulaştı. Bu mektupta Rumeli'de patlak veren müthiş bir isyan hareketi rapor edilmektedir. Sizi toplantıya çağırmamın sebebi bu raporda yazılanları birlikte müzâkere edip alınacak tedbirleri kararlaştırmaktır. Önce şu rapor okunsun da hep birlikte dinleyelim!" dedi ve elindeki raporu okunması için **Sokollu Mehmed Paşa**'ya uzattı.

Sokollu Mehmed Paşa, kendisine verilen bu mektubu okuyup bitirdiği zaman herkes derin bir hayret içinde kaldı. Zira okunan mektuba göre; Rumeli'de sîmâca **Şehzâde Mustafa**'ya son derece benzeyen bir açıkgözün ortaya çıkarak kendisinin **Şehzâde Mustafa** olduğunu iddia edip etrafına on binlerce insan toplamış olduğu bildiriliyordu. Güya

Şehzâde Mustafa katledileceği zaman bazı paşaların gönlü bu îdama râzı olamadığı için O'nu kaçırarak yerine O'na benzeyen bir başkasının boğdurulmasını sağlamışlar imiş.

Divandaki Paşaları bile töhmet altında bırakan bu iddia hiç şüphesiz bir kuyruklu yalandı. Fakat ne çare ki; bu yalana inanan veya inanmış görünmeyi menfaatlerine uygun bulan bir kısım Timarlı Sipahiler'in O'nun etrafında toplanmasıyla âsîlerin kırk bin kişi gibi tehlikeli sayıda bir topluluk oluşturmuş oldukları bildirilmekteydi. Vaktiyle "**Timur Gâilesi**"nden sonra ortaya çıkmış olan **Şeyh Bedreddin** hareketinden bakıye kalmış bâtînî grupların da **Şehzâde Mustafa** olduğu iddiasıyla saltanat davasına kalkışan bu sahtekârın -inanarak veya inanmayarak- kolayca etrafında kenetlenmiş oldukları bildirilmekteydi. Gayri memnunları kısa bir zaman zarfında etrafına toplayan bu yeni **Düzmece Mustafa** Varna, Silistre, Selânik ve Yenişehir havâlisini ele geçirerek Sultanlığını (!..) ilân etmiş ve Şeyhülislâmlar tâyin eylemeye dahi başlamış imiş. Rapor okunup bitirilince divana bir müddet derin bir sessizlik hâkim oldu.

Padişah, Paşalarının bu hâdiseye dâir düşüncelerini bekliyordu. İlkönce **Sokollu Mehmed Paşa** söz alarak:

"- Efendimiz!.." dedi. "Eğer bir toplumda gayr-i memnun bir zümre mevcud ise, bunu istismara kalkışan birilerinin zuhûru olağandır! Zât-ı hümâyununuza vaktiyle ülkemizdeki iktisâdî sıkıntıları ve bunların sebep olduğu huzursuzluğa dâir mâlumât arz etmiştim. O târihten sonra merkezî hükümetin otoritesini takviye maksadıyla geliri yirmi bin akçeden

ziyâde olan dirliklerin bundan böyle sâdece Âsitâne (İstanbul) 'da vazifeli olan Yeniçeriler'e tahsis olunacağını emir buyurdunuz! Bu durum taşradaki Tımar sâhiplerinin yeni bir güçenikliğine sebep oldu. Bugün öğrendiğimiz isyanın temelinde yatan asıl sebep bence budur!" deyince Padişah, bu düşünceye karşı şu itirâzı serdetti:

"- Paşa! Sen de biliyorsun ki, bu tahsis işinden önce sipâhilere de bol bol ihsanda bulundum!.."

Buna karşılık **Sokollu** şöyle dedi:

"- Evet efendimiz!.. Sipâhilere de evveliyetle böyle ihsanlarda bulundunuz fakat, böyle ihsanlar fakirlerin yılda bir kere eline geçen kurban eti gibidir. Halbuki dirlik tahsisi devamlı bir gelir elde etmek demek olduğundan bu ihsanlarla bir tutulamaz! Onların ellerinden yüksek gelirli dirlik sâhibi olmak imkânı alınmış olduğundan **Şehzâde Mustafa**'nın katli sebebiyle bütün askerde el'an tamamen zâil olmamış bulunan kırgınlığın tımarlı sipâhiler de devam etmekte olmasına bir de bu sebebin eklendiği anlaşılmaktadır. Çok muhtemeldir ki, biz bu seferden dönüşe geçtiğimizde ilk önce Rumeli sipâhilerini yerlerine göndermenizin de bu işte bir rolü olabilir."

Padişah sordu:

"- Nasıl?!"

Sokollu şu cesûrâne cevabı verdi:

"- Nasıl olacak?! Okuduğumuz raporda bazı sipâhilerinde bu **Şehzâde Mustafa** olduğunu iddia eden madrabazın topladığı güruh içinde yer aldığı bildirilmiyor mu? İşte çok muhtemeldir ki, o sipâhiler buradan mezun edip yerlerine gönderdiklerimizden başkaları değildir! Zira iki seneye yakın bir zaman

Anadolu'da kalmanız da Rumeli'nin başıboş bırakılmış olması demek olduğu cihetle bütün bu sebeplerle bu isyanın Rumeli'de zuhûru çok normaldir."

Padişah:

"- Allah Allah!.." dedikten sonra bir müddet sükût etti.

Sonra **Sokollu**'nun ileri sürdüğü bu ihtimâlin doğru olabileceğini de hesaba katarak:

"- Paşa" dedi. "Bu söylediklerinin hepsi doğru olabilir! Fakat bunların hepsi bu fitnenin muhtemel olan zuhûr sebepleridir. Bu sebeplerin ortadan kaldırılması zaman ister. Şimdi ise bu yangını söndürecek âcil tedbirleri konuşacak zamandır. Bu hususta ne düşünüyorsan onu söyle!.."

Sokollu cevap verdi:

"- Tedbir bellidir. **Şehzâde Bâyezid**'in emrindeki kuvvetlerin kırk bin kişiye ulaşmış olduğu bildirilen bir âsî topluluğuna karşı âciz kalma ihtimâli vardır. Bu sebeple O'na buradan derhâl yardımcı bir kuvvet sevketmek gerekir! Zira sizin burada bir müddet daha kalarak idâredeki aksaklıkları gidermek istediğiniz anlaşılmaktadır. Âcizâne reyim bundan ibârettir!.."

Padişah bundan sonra diğer paşaların da fikirlerini sordu. Onlar da üç aşağı beş yukarı **Sokollu**'yu te'yid eden konuşmalar yapınca Padişah ayağa kalktı. Bunun mânâsı "Müzâkere veya toplantı bitti" demek olduğundan Paşalar kandilli temennâlarla Padişah'ı selâmlayarak huzûrdan çıktılar. Yalnız kalan Padişah,

"- Allah Allah!.. Ne garip iştir ki; şimdi de başımıza bir '**Düzmece Mustafa**' gâilesi daha çıktı?!"

diye kendi kendine söylendi. O'nun bu madrabaz hakkında bir **Düzmece Mustafa** daha sözünü kullanmasının sebebi şuydu,

1402 Yılı'nda Osmanlı'ya karşı haksız bir zafer kazanmış olan **Timur**, **Yıldırım Bâyezid Han**'ın evlâdlarından **Şehzâde Mustafa**'yı esir alarak Semerkand'a götürmüştü. Birkaç sene sonra **Timur** vefât edince bu şehzâde tebdil-i kıyâfetle vatanına dönmüş ve **İstanbul Fâtihi**'nin babası **II. Murad** zamanında önce Anadolu'da isyan çıkarmış, burada başarılı olamayınca Rumeli'ye geçmişti.

Bu şahıs aslında gerçek bir şehzâde idi. Fakat **Timur Gâilesi**'nden sonra Yıldırım'ın evlâdları arasında başlamış olan saltanat kavgası tam on sene sürmüş ve devletin ikinci kurucusu sayılan (bâni-i sânî) **Çelebi Mehmed** tarafından bin bir fedâkarlık ve güçlükle yeniden tesis edilmiş olan istikrârın bu isyan sebebiyle bozulmaması için **Yıldırım Han**'ın bu evlâdının kasden gerçek bir şehzâde olmadığı iddia olunarak "**Düzmece Mustafa**" denilmişti.

Çelebi Mehmed'in yerine geçen **II. Murad** da bütün Osmanlı Padişahları gibi ülkenin bölünmezliği ve teb'adan bir ferdin bile bir damla kanının akmaması husûsunda fevkalâde hassastı. Bu sebeple **Düzmece Mustafa**, Rumeli'ye geçmekle kurtulamamış, sıkı bir tâkip sonunda ele geçirilerek idam edilmişti.

İdam edileceğini anlayan **Düzmece Mustafa**, yeğeni olan **Sultan II. Murad**'dan yay kirişi ile boğulmasını talep ettiği halde bu talep kabul olunmayarak ahâd-ı nassdan (halktan) biri gibi boynu kılıçla vurularak öldürülmüştü. Zira devletçe O'nun bir kere şehzâde olmadığı iddia edilmiş, adına da "**Düzmece**

Mustafa" denilmişti.

Düzmece Mustafa'ların birincisi buydu. İkinci bir benzeri de yine **Sultan II. Murad** zamanında zuhûr etmiştir.

Sultan II. Murad 1421 tarihinde tahta geçtikten iki yıl sonra yani 1423'de O'nun yine **Mustafa** adındaki küçük kardeşi adına ortaya bir isyan çıkmıştı. Hâlbuki O, henüz on üç yaşında bir çocuktu. Bu isyan hareketi başta Bizanslılar olmak üzere Karaman ve Germiyan Beylikleri'nin teşviki üzerine ortaya çıkmıştı.

Küçük **Mustafa**, babasının vefâtından önce O'nun tarafından Hamideli Sancak Beyliği'ne tâyin olunmuştu. O'nun **Şarapdar İlyas** adında bir lalası vardı. O'nun adıyla başlatılan bir isyan, müşeviklerin askerî desteği ile İznik'in zaptı ve Bursa'nın muhasarası ile ciddiyet kazandı. Bu sırada İstanbul'u kuşatmış olan Sultan **II. Murad**, Bizans'la uğraşmaktan vazgeçerek merkeze dönmüştü. Bu durumda kendisini tehlikede gören **Şarapdar İlyas**, Küçük **Mustafa**'yı yakalayıp Sultan **II. Murad**'a teslim etmiş, O da kendisini İznik kapısı önünde bir incir ağacına asarak bu gâileyi bertaraf etmişti. Gerçi bu ikinci **Mustafa** da gerçek şehzâde idi. Fakat **Kanunî Sultan Süleyman**, isyanı ile karşı karşıya olduğu **Düzmece Mustafa** vak'ası dolayısıyla hepsinin adları **Mustafa** olmasından dolayı bu isyancıları hatırlayarak "**bir Düzmece Mustafa daha**" sözünü sarfetmişti.

Ertesi günü **Sokollu Mehmed Paşa**'yı huzûruna celbederek O'na şu tâlimâtı verdi:

"- Paşa Hazretleri! Seni **Düzmece Mustafa**'yı

tenkile (tepelemeye) me'mur ediyorum. Yanına üç bin yeniçeri ile dilediğin kadar sipâhi al ve derhal yola çık!.."

Sokollu:

"- Emir ve fermân efendimizindir!.." diyerek huzûrdan çıktı. Bir iki gün zarfında hazırlıklarını tamamlayarak Edirne'deki **Şehzâde Bâyezid** kuvvetlerine iltihâk etmek üzere yola girdi. Fakat O, Edirne'ye henüz vâsıl olmuştu ki, **Düzmece Mustafa**'nın yakalanmış olduğu haberi alındı. Bu sebeple **Sokollu** daha ileriye gitmeyerek bu açıkgöz âsînin Edirne'ye getirilmesini bekledi. Sonra da zincire vurulmuş **Düzmece Mustafa**'yı ve muhâfızlarını yanına alarak İstanbul'a döndü.

Durum kendisine haber verilmiş olan Padişah da bu sırada İstanbul'a gelmekteydi. Bolu'da iken aldığı bu müjdeli haber üzerine cebrî bir yürüyüşle İstanbul'a ulaştı. Derhal **Düzmece Mustafa**'yı görmek istedi. Muhâfızları ile birlikte huzûruna çıkarılan bu açıkgözün kendi oğlu **Mustafa**'ya sîmâ ve vücud itibariyle müthiş bir sûrette benzeyişine hayret eden Padişah, muhâfızlara:

"- O'nu nasıl yakalayabildiniz?!" diye sorunca muhâfızlardan biri durumu şöylece anlattı:

"- Efendimiz!.." dedi. "Bu mel'un bizi pek uğraştırdı. Zira etrafına toplanan âsîler gürûhu son zamanlarda kırk bin kişiden fazlaydı. Onlarla birçok defa çarpıştık ve pek çok zâyiat verdik. Bunun etrafına toplanan sapıkların çoğu tâ Simavnalı **Şeyh Bedreddin** mülhidinin (dinsizinin) varlıklarını gizli gizli devam ettiren bâtınî dervişleriydi. O'nunla baş etmemiz -âdeta- imkânsız gibi göründüğü bir sırada

kumandanlarımızdan **Dülkadiroğlu Mehmed Bey** bir hile düşündü:

Bu mel'un güya, hâşâ ki Padişah olmuş da yardımını gördüğü birçok şahsa bol keseden makamlar ihsan etmekteydi. Kimini şeyhülislâm, kimini vezir ve kimini de sadrazam tâyin ediyordu. **Dülkadiroğlu Mehmed Bey** böylece sadrazam tâyin edilmiş olan **Üveyl Tuğca**'ya gizlice haberler göndererek O'nu bizim tarafa çekmeyi başardı. Tabii verilen vaadlerle birlikte Zât-ı hümâyunlarınızın büyük bir ordu ile Rumeli'ye hareket etmiş olduğunuz, bu durumda **Düzmece** ile birlikte hareket edenlerin âkıbetlerinin pek feci olacağı yolundaki tehdidler de müessir oldu.

Bir gün baktık ki, **Üveyl Tuğca**, bu açıkgöz âsîyi birkaç güvenilir adamı ile bir punduna getirip yakalayarak zincire vurulmuş olduğu halde nezdimize geldi. **Düzmece**'yi **Dülkadiroğlu Mehmed Bey**'e teslim etti. O da bizleri muhâfız tâyin ederek Edirne'ye gönderdi. Orada **Sokollu Mehmed Paşa** ile buluştuk ve şimdi de işte huzûrunuzdayız!.." diyerek hikâye-i hâl etti.

Padişah anlatılanlardan fevkalâde memnun olarak bu husûsta emek ve gayret sarfedenlere dualar ettikten sonra **Sokollu**'ya dönerek:

"- Paşa Hazretleri!.." dedi. "Bu mel'unu alıp divanda sorgulayınız. Sonunda Şeyhülislâm Hazretleri'nden hakkında gerekli olan hüküm için fetvâ isteyiniz! Fetvâda hükmedildiği şekilde verilecek cezayı infâz ediniz!" dedi.

Sokollu ve hazır bulunanlar tâlimât mûcibince hareket etmek üzere dışarı çıktılar. Usûl-i dâi-

resinde icrâ kılınan muhâkeme sonunda **Düzmece Mustafa**'nın fetvâ ile idamına karar verilmekle bu hüküm derhal infâz edildi.

Bu sûretle yapılanlar Padişah'a arz olununca O:

"- Elhamdülillah!.. '**BİR DÜZMECE MUSTAFA**' belâsı daha bertaraf edilmiş oldu. Allah ülkemizi ve milletimizi benzer sıkıntılara mâruz kalmaktan ilelebed masun (korunmuş) ve mahfuz kılsın!.." diyerek dua etti.

IV
FİTNE KAZANI

Kanunî Sultan Süleyman'ın en büyük evlâdı **Mustafa** ile en küçük evlâdı **Cihangir**'in birkaç ay ara ile vefat etmesiyle geriye sekiz erkek çocuğundan sadece ikisi kalmış oluyordu. Bunlardan **Şehzâde Selim** 1524, **Bâyezid** ise 1526 doğumlu olduğu cihetle aralarında sadece iki yaş fark vardı. Her ikisi de **Kanunî**'nin sevgili zevcesi (karısı) **Hürrem Sultan**'ın çocuklarıydı.

Fâtih'in meşhur "**Kanunnâmesi**"nde "**kime ki saltanat nasîb olur; nizâm-ı âlem için karındâşını öldürebilir**" denildiğine nazaran tahta geçmek için yaş farkı dikkate alınmayıp şehzâdelerin hepsi de eşit hak sâhibi kabul olunuyordu.

Bu hükmün konulma sebebi devletin başına geçmek için "**hanedanlar arası kavga**" yerine "**hanedan mensupları arasındaki kavga**"nın tercih edilmekte olmasıydı. **Fâtih** Hazretleri, "**büyük kardeş**"den bahsetmeyip "**her kime ki saltanat nasîb ola**" ibâresiyle kardeş şehzâdeleri eşit hak sâhibi kabul etmiş ve bunlar arasında vâkî olacak bir mücâdele sonunda dirâyetini isbat edenin tahta geçmesini murâd etmiş olmalıdır. Esâsen o zamana kadar şehzâdelerin padişah olmaları husûsunda bir kanunnâme mevcud değildi. Oğuz'an'anesine göre ekseriya ölen padişahın yerine büyük oğlunun geçmesi âdetten olduğu halde Osmanlılar'da çok kere bu kâideye riâyet edilmemişti. Meselâ devletin velî bânîsi (kurucusu) **Osman Gâzi** Hazretleri en büyük evlâd olmadığı halde babası **Ertuğrul Gâzi**'nin vefâtı üzerine ümerâ (âmirler) ve ulemâ (âlimler) nın ittifakı ile Osmanlı Beyliği'nin başına geçmişti.

Gerek **Fâtih** Kanunnâmesi'nin tâyin ettiği esasları ve gerekse bu husûsta devam edip gelen tatbikat kendisine mâlum olan **Hürrem Sultan**, küçük evlâdı **Bâyezid**'e taraftardı. Gerçi büyük oğlu **Selim** sîmâca kendisine, küçük oğlu **Bâyezid** ise babası **Kanunî**'ye benzemekteydi. Fakat O, **Selim**'e cephe almamakla beraber **Bâyezid**'e taraftarlık meylindeydi. Kendisini çok seven kocası **Kanunî Sultan Süleyman**'ı da kısa bir müddet zarfında bu fikre meylettirmiş olduğundan şüphe edilemez. Bu durumun birçok târihî delili vardır. Bir kere Padişah, 1543 Yılı'nda Macaristan Seferi'ne çıkarken diğer şehzâdelerine tercîhan sadece **Bâyezid**'i berabe-

rinde götürmüştü. Ertesi sene tertiplenmiş olan av eğlencelerinde yine **Bâyezid** ile birlikte olmuş ve O'nunla Bursa'ya gidip dönmüştü. İstanbul'a dönüşünde O'nu eski ve ehemmiyetli Osmanlı pâyitahtı (başşehri) Edirne'ye göndermiş, daha sonra çıktığı iki sefer esnâsında da bu şehzâdesini merkezî hükümet ve Rumeli'nin muhâfazasına memur etmişti. Hattâ **Şehzâde Mustafa**'nın katli hâdisesinin vâkî olduğu "**Nahcivan Seferi**"ne çıkarken de O'nu Rumeli'nin muhâfazasına memur olarak Edirne'de vazifelendirmişti.

Bütün bu hâdiseler **Kanunî Sultan Süleyman**'ın da sevgili zevcesi **Hürrem Sultan** gibi **Bâyezid**'e mütemâyil bulunduğunu göstermekteydi. Esâsen **Şehzâde Bâyezid** hareketli, cengâver ruhlu, cömert, mütevâzi bir şahsiyetti. Asker tarafından sevilip takdir edilmekteydi. Dedesi **Yavuz Sultan Selim Han** gibi "**sâhib-i seyf-u kalem**" yani kılıç ve kalemi büyük bir dirâyetle kullanabilen bir kimseydi. Zira aynı zamanda büyük bir şâirdi. Buna mukâbil **Şehzâde Selim** ise âtıl, hareketsiz, içki ve eğlenceye düşkün bir kimse olarak O'na nazaran taht için son derecede liyâkatsizdi.

1554 Yılı'na gelindiğinde artık iyice ihtiyarlamış görünen **Kanunî**'nin bu iki muhtemel halefi kendi geleceklerini düşünerek babalarının vefâtından sonra O'nun yerine geçmek için bugünkü tâbiriyle kulis yapmaya başladılar. **Şehzâde Bâyezid**'e taraftar olan **Rüstem Paşa, Kara Ahmed Paşa**'nın 1555 Yılı'nda îdâmı üzerine ikinci defa sadârete geçince **Taşlıcalı Yahya Bey**'den yazdığı mersiyede

"**mekr-i Rüstem**" yani **Rüstem**'in hilesi diyerek kendisini itham etmiş olmasının intikâmını alamayınca sonradan "**Kıbrıs Fâtihi**" sıfâtıyla anılacak olan **Lala Mustafa Paşa** ile uğraşmaya başladı. Çünkü sadârette rakibi olan **Kara Ahmed Paşa**'nın adamı idi.

Gerçekten **Lala Mustafa Paşa**, **Kara Ahmed Paşa**'nın kendisini himâye etmesiyle saray ahırlarının âmiri demek olan "**Mirahurluk**" makâmına yükseltilmişti. **Rüstem Paşa**, O'nun önce rütbesini tenzille çaşnıgirbaşılığa tâyinini temin etmiş, sonra da bununla iktifâ etmeyerek kendisini merkezden bir hayli uzak olan Sâfet Sancağı'na sürgün etmiştir. Bir müddet sonra ise O'nu şüphe edilir bir adam haline getirmek için **Şehzâde Selim**'in yanına tâyin etmiştir. Hâlbuki O, daha önce **Şehzâde Bâyezid**'in lalası idi. Kendisine bu sebepledir **Lala Mustafa Paşa** denilmekteydi.

Rüstem Paşa'nın bütün bu hareketlerle kendisine bir oyun oynamakta olduğunu fark eden **Lala Mustafa Paşa**, vaktiyle taraftar olduğu **Şehzâde Bayezid**'den vazgeçerek saf değiştirmeye karar verdi. Çünkü **Rüstem Paşa**'nın **Şehzâde Bâyezid**'e taraftar olduğunu bilmekteydi. Bu taraftarlık şununla sâbitti ki **Rüstem Paşa**'nın müessiriyetiyle Padişah, daha önce Konya'da Sancak Beyi olan **Şehzâde Bâyezid**'in vazifesini Kütahya'ya nakletmişti. O sırada Manisa Sancak Beyi bulunan **Şehzâde Selim**'e nazaran **Şehzâde Bâyezid** daha avantajlı bir duruma gelmiş oldu. Zira Kütahya, İstanbul'a Manisa'dan çok daha yakındı.

Bu tâyinden fevkalâde memnun olan ve ba-

basının daha önceki tavırlarını da hesaba katan **Şehzâde Bâyezid** artık kendisini "**veliahd**" olarak görmeye başlamıştı. Bu tâyinden memnuniyetini babasına yazdığı teşekkür mektubunda şöyle ifâde etmekteydi:

"*Benim sa'âdetim Sultanım, v'allahi'lazîm şol kadar şâd olmuşam ki, Kütahya'yı ben kulunuza inâyet eylediğinize; eğer cihân halkı kâtib olsa beyâna kâbil olmaya!.. Ben kulunuzu murâdıma irdirdünüz, Hak Teâla, sultanımın cem-i murâd-ı şeriflerin müyesser eylesin, Âmin. Benim Sultânım, şol denlü şâdım ki şâdîlığımdan bilmem neyliyem?*" diyerek memnuniyetinin sonsuz olduğunu bildirmişti. Gerçekten de sevinmekte haklı idi. Çünkü hem Padişah'ın kendisine teveccühü bir kere daha teeyyüd etmiş (pekişmiş) ve hem de ağabeyine nazaran merkez-i hükûmete çok daha yakın bir yerde vazifelendirilmesi sebebiyle **Kanunî**'nin vâkî olacak ölümünü daha çabuk öğrenebilme imkânını elde etmişti.

Rüstem Paşa'ya kızgınlığı sebebiyle saf değiştirmeye karar vermiş olan **Lala Mustafa Paşa**, Manisa'ya giderken güzergâhta bir yer olan Kütahya'ya uğradı. Eskiden lalası olduğu **Şehzâde Bâyezid**, O'nu büyük bir âlâyişle karşıladı. Çünkü o zamana kadar devam eden tavrı itibâriyle bu eski lalasının kendisine taraftarlığından emindi. Lâkin bu düşüncede yanıldığını anlaması çok gecikmeyecekti. Bundan dolayı **Lala Mustafa Paşa**'ya:

"- Lala!.." dedi. "Manisa'ya gitmeyip benim yanımda kal! Sen tanıdığım en zeki adamlardan birisin. Gelişmeleri tâkip eder ve birlikte karar veri-

riz. Senin gibi zeki ve tecrübeli bir insana çok ihtiyacım var. Allah'ın takdiri bilinmez ama babam bir hayli yaşlandı. O'ndan sonrası bizim için '**ya devlet başa, ya kuzgun leşe**' tâbirini hatırlatacak bir şekil alacaktır."

Lala Mustafa Paşa, ikili oynamaya karar verdiğinden bu teklifini muhatabına mâkul gelecek bir üslubla:

"- Benim güzel şehzâdem! Benim Manisa'ya gitmem husûsunda Padişah'ın emri sâdır olmuştur. Böyle bir hareket itaatsizlik olacağı cihetle cezasız kalmaz. Böyle olunca da işlerin düşündüğümüz gibi yürütülmesi ümidi suya düşer." diyerek cevaplandırdı.

Bu düşünce **Şehzâde Bâyezid**'e mâkul göründü ve O'nun:

"- Doğru söylersin Lala Hazretleri!" mukabelesi üzerine **Lala Mustafa Paşa**, plânladığı fitne kazanının ateşini şöylece yakmaya başlamış oldu. Sözüne devamla:

"- Güzel şehzâdem! Müsaade edin ben tâyin edildiğim üzere Manisa'ya gideyim. Orada **Şehzâde Selim**'e itimât telkin etmekle beraber size O'nun ahvâli hakkında gizliden gizliye mektup gönderip O'nun faaliyetlerinden haberdar olmanızı sağlayayım ki gerekli tedbirleri sağlayasınız." dedi.

Lala Mustafa Paşa'nın **Rüstem Paşa**'ya kızgınlıkla fikir değiştirerek **Şehzâde Selim**'e yardımcı olmak husûsundaki derûnî kararından haberdâr olmayan ve O'nun kendisine bağlılığından hâlâ emin bulunan **Şehzâde Bâyezid**, **Lala Mustafa Paşa**'ya hak vererek:

"- Güzel düşünürsün lalam! Öyle yapalım!" karşılığını verdikten sonra ertesi günü O'nu büyük bir âlâyişle Manisa'ya uğurladı. **Lala Mustafa Paşa** burada kurnazca plânladığı fitne tezgâhını işletmeye başlamazdan önce **Şehzâde Selim**'e itimat telkin etme ihtiyacını hissetti. Bu sebeple **Şehzâde Selim**'e:

"- Sevgili şehzâdem!" dedi. "Birâderiniz **Şehzâde Bâyezid**, sizin gibi sâkin, ağırbaşlı ve mâkul hareket eden biri değildir. Birlikte plânlı bir şekilde hareket ederek O'nu babasına karşı '**âsî**' sayılacağı bir mevkie itmeliyiz. Bunu kolayca başarabiliriz. Zira O, fevri bir insandır. Diğer taraftan böyle bir hareketle O'nun babanız üzerindeki itibarını sarsar ve muhtemelen ortadan kaldırılmasını temin edebiliriz. Bu takdirde Osmanlı tahtı için rakipsiz bir sûrette ve mecbûrî bir namzed haline gelebilirsiniz."

Şehzâde Selim:

"- Bunu nasıl yapacaksınız?!" diye sorunca da **Lala Mustafa Paşa:**

"- Bunu birlikte yapacağız. Ben, her düşündüğümü sizinle istişâreden sonra gerçekleştireceğim için olacakları herkesle birlikte siz de görürsünüz!" dedi.

Birkaç gün Manisa'da ikamet ettikten sonra **Şehzâde Bâyezid**'e güya gizlice gönderilmek üzere bir mektup hazırlayan **Lala Mustafa Paşa**, bu mektubu göndermeden önce **Şehzâde Selim**'e okudu. Mektupta **Şehzâde Selim**'in gaflet içinde yüzdüğü, devlet idâresi için kabiliyetsizliği ve bilhassa sarhoşluğunu naklettikten sonra eski efen-

disine bir sadâkat borcu olmak üzere bu gerçekleri kendisine bildirdiğini beyân ediyor ve babasının vefâtından sonra -hatta belki de mümkün olursa daha önce- tahta geçmesinin bir yolunu aramasının lâzım geldiğini, zirâ kendisinin **Şehzâde Selim**'e nazaran kat be kat fazla meziyette olduğunu ve Padişah olmaya lâyık tek namzed bulunduğunu beyân ediyordu.

Şehzâde Selim'in tasvibini aldıktan sonra güya O'ndan gizli olarak hareket etmek sûretiyle bu husûsta iknâ ettiği bir ulakla bu mektubu **Şehzâde Bâyezid**'e gönderdi.

Şehzâde Bâyezid'in kardeşinin yanında bulunan birisinin bile kendisine bu ölçüde taraftarlık göstermesinden doğan bir güven duygusuyla boş durmayacağı muhakkaktı. Bu sebeple O da **Lala Muştafa Paşa**'ya bir mektup göndererek O'nun kendisine bu sadâkatine teşekkürlerle mukâbele etmekle beraber **Şehzâde Selim**'in ahvâl ve harekâtından kendisine sık sık mâlumât vermesi ricâsını tekrarladı.

Şehzâde Bâyezid'den gelen bu cevabın zarfının kapağını bile açmadan onu **Şehzâde Selim**'e veren **Lala Mustafa Paşa**, artık **Selim**'e taraftarlığı husûsundaki muhtemel şüpheleri bertaraf etmiş ve O'nun nezdinde en güvenilir bir adam durumuna gelmişti.

Lala Mustafa Paşa, gelen cevaptan **Şehzâde Bâyezid**'in kendisine itimada devam ettiğini görünce bir ikinci mektup daha yazarak bu mektupta kardeşine hakaretler ihtivâ eden bir mektup göndererek O'nu tahrik etmesinin doğru olacağını

yazdı.

Şehzâde Bâyezid, bu mektuptaki hileyi de anlamayarak ağabeyine ağır hakaretler ihtivâ eden bir mektup gönderdi. Bununla da iktifâ etmeyerek bir kadın elbisesi ve kadın donu dahi göndererek O'na erkek olmadığı yolunda bir târizde bulundu. O zamana göre mertlik ve yiğitlik duygularına karşı en büyük bir hakaret olan bu eşyaların gönderilmesi **Lala Mustafa Paşa**'ya beklemekte olduğu fırsatı verdi. **Şehzâde Selim**'i iknâ ederek mektup ve kadın eşyaları bir şikâyet mektubu ile birlikte Padişah'a gönderildi. Bu durum Padişah'ın **Selim**'i **mazlum**, **Bâyezid**'i ise **zâlim** telâkki etmesi için kâfî bir sebepti.

Esâsen bu iki şehzâde arasındaki rekâbetin dedikoduları saray çevrelerinde de yaygınlaşmış olduğundan **Kanunî Sultan Süleyman**, her iki şehzâdenin de vazifeli oldukları sancakları değiştirerek **Bâyezid**'in Kütahya'dan Amasya'ya, **Selim**'in ise Manisa'dan Konya'ya naklini irâde etmiştir. Bu irâde üzerine de **Bâyezid**, babasını kızdıracak bir harekette daha bulundu. Şöyle ki; **Şehzâde Selim**, babasının bu irâdesini tevekkülle karşıladığı halde **Bâyezid** itirâz yolunu tuttu. Bütün bu sebepler çoktan beri **Bâyezid**'e taraftar olan **Kanunî**'nin tavır değiştirmesine, **Bâyezid** yerine **Selim**'e taraftar olmasına sebep olmuş bulunmalıdır ki; Padişah, **Selim**'den "**mûtî**", **Bâyezid**'den ise "**âsî**" evlâd olarak bahsetmeye başladı. Fazladan olarak **Selim**, olabildiğince itaatkâr görünerek Konya'nın yolunu tuttuğu halde **Bâyezid** Kütahya'ya nazaran merkeze çok daha uzak bir mesâfede olan

Amasya'ya gitmemek husûsunda direndi. Ağabeyi nakil emrini getiren ulağı derhal ve hoş bir sûrette karşılamış olduğu halde **Bâyezid** emri getiren ulağı üç gün huzûruna kabul etmediği gibi emri tebellüğ ettikten sonra da İstanbul'a mektuplar yağdırarak bu tâyini geri aldırmaya uğraştı.

Şehzâde Selim için bulunmayan bir fırsat olan bu tavır karşısında O da babasına mektup yazarak kardeşinin kendisi hakkında fenâ niyetler beslediğinden dem vuruyor ve O'na karşı korunmasını talep ediyordu. **Şehzâde Bâyezid**, hakkındaki tâyin emrini durduramayınca Amasya'ya Afyonkarahisar üzerinden değil de Bursa üzerinden gitmesine müsaade edilmesini talep etti. Bu talep ilk önce kabul edilmiş olmakla birlikte **Şehzâde Selim**'in **Lala Mustafa Paşa**'yla el ele vererek kurdukları casus ağı sebebiyle bu durumdan haberdâr olmaları üzerine Padişah'a **Bâyezid**'in Bursa'yı ele geçirmek niyetinde olduğuna dâir güya elde etmiş oldukları sahte bir mektup sebebiyle **Kanunî**'nin **Bâyezid**'e duymuş oldukları öfkeye tuz biber ektiler. Babasına istinâd ve O'nun emirlerine karşı itaatkâr görünmeyi tercih eden **Şehzâde Selim** derhal yola girdiği halde **Şehzâde Bâyezid**'in işi ağırdan alması sebebiyle Padişah, hâlâ bîtaraf görünmek arzusuyla her iki şehzâdeye de birer nasihatçi göndermeyi düşündü. Dördüncü Vezir **Pertev Paşa**'yı **Bâyezid**'e, üçüncü Vezir **Sokollu Mehmed Paşa**'yı ise **Selim**'e gönderdi.

Bu nasihatçılar kendilerine mülâki oldukları sırada her iki şehzâde de tâyin edildikleri kendi sancak merkezlerine gitmek üzere yolda bulunu-

yorlardı. **Pertev Paşa**, **Bâyezid**'e Ankara'ya dört konak mesâfede bulunan "**Oğlakçılar**" menzilinde mülâki oldu. **Pertev Paşa**, **Bâyezid** tarafından gâyet kötü karşılandı. İstanbul benâm (meşhur) âlimlerle mâlâmâl (dopdolu) olduğu halde kendisinin gönderilmesinden şikâyet etti ve:

"- Beni alıştığım yuvamdan kaldırıp uzak bir beldeye göndermenin saltanattan mahrum bırakmak maksadıyla olduğundan gâfil değilim!" dedi. **Pertev Paşa**, babasının her iki evlâdını da aynı derecede sevdiğini, onlar arasındaki anlaşmazlığı kaldırmak maksadıyla bu tâyinleri yaptığı yolunda telkinlerde bulunarak **Şehzâde Bâyezid**'i güç belâ iknâ edebilmiş veya öyle görünmüş olmasını sağlayabilmiş olduktan sonra geriye döndü.

Şehzâde Selim'e gönderilen **Sokollu Mehmed Paşa**'nın ise O'nu gönderilmiş olduğu sancağa gitmek husûsunda iknâ etmeye ihtiyacı yoktu. O sebeple şehzâdenin **Lala Mustafa Paşa** ile çevirdikleri fırıldaklardan haberdâr olmadığı için sâdece kardeşiyle olan ihtilâfta tahrik edici olmaması yolunda tavsiyelerde bulundu. Lâkin **Şehzâde Bâyezid**'e gönderilen **Pertev Paşa**'nın çabucak dönmesine rağmen **Sokollu Mehmed Paşa**, **Selim** nezdinde daha uzun müddet kalmayı tercih etti. Bu tercihin ise; Padişah'ın emriyle olduğu muhakkaktı. Bu durum **Sokollu**'nun **Şehzâde Selim**'e bir nevi geçici müşâvir olarak tâyin edildiğini gösteriyordu. Bu ise artık Padişah'ın **Şehzâde Bâyezid**'e eski muhabbetinin zâil olmasıyla **Şehzâde Selim**'e meylettiğinin bir göstergesiydi. Lâkin Padişah her ne tedbir almış olursa olsun **Şehzâde Selim** ile

Lala Mustafa Paşa'nın birlikte kaynattıkları "**FİTNE KAZANI**"nın kabarıp taşması yakındı. Ne nasihatçıların nasihatı ve ne de şehzâdelerin yerlerinin değiştirilmesi bu "**FİTNE KAZANI**"nın kabarıp taşmasını artık önleyemeyecekti.

V
NE EVLÂD SENİN, NE DEVLET SENİN!..

Şehzâde Bâyezid'in kardeşi **Selim**'le saltanat mücâdelesine girişmesinin yegâne sebebi **Lala Mustafa Paşa**'nın tezvîrâtı değildi. Bunda **Şehzâde Mustafa**'nın katlinden doğan umûmî hoşnutsuzluğa ilâveten merkez teşkilâtında vazifeli olanlar dışında kalan halkın mâruz bulunduğu iktisâdî sıkıntılar gibi pek çok sebebin de rolü vardı. Bu durum **Şehzâde Bâyezid**'in daha Kütahya'da iken kardeşi ile muhtemel bir askerî çatışmayı hesab ederek paralı asker toplamasında zâhir olmuştu. Zira yapılan dâvete icâbetle pek çok Anadolu gencinin kolaylıkla toplanıp geldiği görülmüştü. Bunlara "**Yevimlü**" adı verilmekteydi.

Lala Mustafa Paşa'nın tertibi ile kurulmuş olan câsus ağı vâsıtasıyla kardeşinin bütün faaliyetlerinden ânında haberdâr olan **Şehzâde Selim**, bu durumu babasına şikâyet yollu rapor ederek O'ndan kendisini kardeşine karşı korumasını talep etti. İki oğlu

arasında tarafsız davranmaya gayret eden Padişah, **Şehzâde Selim**'in de **Bâyezid** gibi "**Yevimlü**" asker toplamasına müsaade etti. Hatta O'nun **Bâyezid** gibi "**çift bozan reâya**"dan değil de "**ata biner, harp kabiliyeti olan**" kimselerden olmalarına dikkat edilmesini bildirdi. Ayrıca bunların masraflarını karşılamak üzere külliyetli miktarda para da gönderdi.

Gerçekten **Şehzâde Bâyezid**'in etrafında gayri memnun kimselerin çocukları olarak toplananlar ekseriyetle tâlimli askerler olmayıp başıbozuk kimselerdi. Bunların maaşlarını ödemekte güçlük çekiyordu. Babasından defaatle para talep etmesine rağmen müsbet bir netice elde edememişti. Buna rağmen **Kanunî Sultan Süleyman**, her iki oğluna karşı eşit davrandığını göstermek üzere onların talepleri veçhile **Bâyezid**'in oğlu **Orhan**'ı Çorum'a, **Selim**'in oğlu **Murad**'ı da Akşehir'e Sancak Beyi tâyin etti.

Kütahya'dan Amasya'ya gönderilmesini müthiş bir "**cezalandırma**" kabul eden **Şehzâde Bâyezid**, bu kararı değiştirmek için yaptığı müracaatlardan hiçbir netice elde edemeyince mecbûren yola girmiş olmakla beraber gâyet yavaş ilerliyor. Yol boyunca şikâyet ve taleplerini artırarak İstanbul'u âdeta bir mektup bombardımanına tutmuş bulunuyordu. Bu şekilde Eskişehir'e vâsıl olduğunda kendisine nasihatçi olarak gönderilmiş bulunan Vezir **Pertev Paşa** ikazları da O'nu teskin etmemişti. O Ankara'ya ulaştığında Anadolu Beylerbeyi **Cenâbî Ahmed Paşa** tarafından gâyet iyi bir şekilde karşılandı. O, Anakara'ya gittiği halde **Selim** hâlâ Bursa'da bulunmaktaydı. Zira **Bâyezid**'in oyalanması üzerine O'nun da bir müddet de Bursa'da kalmasına müsaade edil-

mişti. Güzergâhta topladığı paralı askerler ile **Şehzâde Bâyezid**'in O'na saldırmasından korkulmuştu. Bu durumda Ankara'dan ileri gitmemek, hiç olmazsa kışı orada geçirmek isteyen **Bâyezid**, babasına yeni ilâvelerle isteklerini tekrarladı.

Bu istekler şunlardı:

a) Tahsisâtının üç yüz bin akçeden bir milyona çıkarılması,

b) Oğullarından **Osman**'a Amasya taraflarında münâsib bir sancak ihsânı,

c) Diğer oğulları **Abdullah** ile **Mahmud**'a iki-yüz biner akçelik has tahsisi.

Daha sonra ise, bu isteklere Amasya'nın kendisine beylerbeylik pâyesiyle tevcihini, oğlu **Osman**'a Çankırı sancağının verilmesini, eski isteklerine ilâveten başka otuz bin altın gönderilmesini de talep etti.

Amasya'ya doğru yol aldıkça bilhassa para mevzuu üzerinde duran **Bâyezid**, babasından yeni yeni tahsisâtlar talep ediyordu. **Kanunî** ise oğlunu tatlı sözlerle oyalıyor, beylerbeylik hâriç diğer bütün arzularını yerine getireceği vaadinde bulunuyordu.

Nihâyet avutulduğunun farkına varan **Şehzâde Bâyezid**, sesini yükseltmeye başladı. O'na gönderdiği bir mektupta:

"Sultanım bizi esirgemez, sevmez, istemezsiz; bizi düşman bilirsüz. Ah! ah! Arada ahvâl vardır ki; cümle âlem acîb (hayrette) kalmıştır ah! bîkes (çâresiz) kaldık; şükür Hüdâ'ya her kişi şefkati atasından umar, ah siz de ise, şefkat yoktur; acîb musîbete uğradık." demekteydi.

Kanunî Sultan Süleyman ise, vaadlerinin yerine getirilebilmesi için O'nun Amasya'ya vâsıl olup

sarayına girmesini şart koşuyordu.

Lâkin 21 Aralık'da Amasya'ya varışından sonra da istediklerini elde edemeyen ve yol boyunca pek çok gayr-i memun ve işsiz takımının iltihâkı ile ordusu kalabalıklaşan **Şehzâde Bâyezid**, babasına karşı sesini artık perde perde yükselterek O'nu, yalancılıkla itham ve Amasya'da durmayacağını beyân edecek derecede sert mektuplar yazdı. Böyle birinde:

"Heman bir garez (kasdî) hileniz vardır. Hem dirsiz (dersiniz), garez yok deyû; mert olan yalan söylemez. Hâşâ ki; sultanımdan yalan gele! Eğer istediklerimden eksik virirseniz, beni murâdım üzre teselli etmezseniz, vallah billâh rızânız üzre olmazam. Amasya'da durmazam, sonra günah bende olmaz. Siz her nesneyi bilmezlikten gelirsüz, amma ki; ilde söz çoktur" diyordu. Başka bir mektubunda ise:

"Ben sultanımın sözüne itimâd eyledim, Engüri (Ankara)den geldim idi. Bilmez idim ki; böyle ahdinize yalan olacağınızı! Padişah-ı âlemsiniz, siz böyle yalan söyleyince, ya biz şimden gerû hangi sözünüze inanalım?" diyerek babasına karşı ithâmında pek fazla ileri gitmiş oluyordu.

Şehzâde Bâyezid'in bu ağır konuşması; aldatıldığını anlaması kadar, istediği külliyetli miktarda parayı vesâir şeyleri koparabilmek husûsundaki endişeden ileri geliyordu. Çünkü O, babasından istediği para verilmeyince mahallî tüccarlardan borç alarak topladığı paralı askerlerin maaşlarını ancak bu sûretle ödeyebiliyordu. Bu borçların vâdesi geldikçe ödeyemiyor ve bu yüzden işte böyle asabîleşiyordu. Bu sebeple idi ki; **Bâyezid**'in babasına yazdığı mektuplardaki ifâdeler artık ricâ ve yalvarma çerçevesin-

den dışarı çıkmış, tehdid şeklini almış bulunuyordu. Zâten ilkbaharda tekrar Ankara'ya veya Kütahya'ya naklini istiyor, dilediği yerine getirilmediği takdirde;

"Varacak yerü bilürem!", "zapt edecek has dahi buluram" gibi sözlerle niyeti açıklamaktan çekinmiyordu. **Bâyezid**, Kütahya'ya naklinde ısrar ettikçe, **Kanunî** kendisini oyalama siyâsetinden vazgeçmiyordu. Belki de oyalamaktan vazgeçerek artık **âsî** kabul ettiği bu oğlunu tenkile (tepelemeye) teşebbüs edecekti. Fakat O'ndan aldığı mektupları sevgili zevcesi **Hürrem Sultan**'a okuyordu. Evlâdının âkıbetinden endişe eden **Hürrem Sultan** ne edip ediyor ve her seferinde kocasını **Şehzâde Bâyezid** hakkında yumuşak ve münsif (insaflı) davranmasını temin ediyordu. **Şehzâde Bâyezid** için bütün mesele hiç şüphesiz Kütahya'ya veya İstanbul'a yakın başka bir yere tekrar dönmekti. Bunu teminden ümidini keser gibi olduğu sırada, babasının aczini yüzüne karşı söylemekten bile geri durmuyordu. Gerçekten O'nun Amasya'dan babasına gönderdiği mektuplarının birinde:

"Sizi aldatmışlar imiş, eğer Müslümanlığın sâir ahvâlinden dahi haberiniz böyle ise, memleketin hâli haraptır, Allah saklasın!" diyebilecek kadar ileri gidiyordu.

Şehzâde Bâyezid, bu esnâda dileklerinin yerine getirilmesi için Padişah nezdinde aracılık etmesini temin gâyesiyle Vezir-i azam **Rüstem Paşa**'ya da pek çok mektup yazdı. O, **Rüstem Paşa**'ya babasının niyetinin ne olduğunu bildiğini söylüyor ve bunu:

"Ben dahi bilürem, bu bana ezâ etmekten

murâd, benden bir hata sâdır olup, bir bahâne ile ben ortadan gidüp, ol biri (**Selim**) yalnız kala. Anı dahi ihtiyâr ederem, nihâyet sonunda rahat olasız; amma ol insan elinde değildir, Allah elindedir." şeklindeki kehânete benzer sözler O'nun, artık belli olmaya başlayan kendi geleceğini net bir şekilde görmeye başladığını göstermiş oluyordu.

Başka bir mektubunda da "böyle bîhuzûr olup verem ile ölmekten ise, Padişah hışmı ile gitmek yeğdür, nihâyet şehâdet müyesser ola" sözleriyle, emeline vâsıl olabilmek için ölümü bile göze aldığını açıklamış bulunuyordu.

Şehzâde Bâyezid'in, O daha Kütahya'da Sancakbeyi iken Amasya'daki ağabeyi **Selim**'e karşı bir sûikast teşebbüsünde bulunduğu yolundaki iddia ile iki kardeş arasında başlayan münâferet silâhlı bir çatışmaya doğru gelişmekteyken **Kanunî Sultan Süleyman** uzun müddet tarafsızlığını korudu. Lâkin 1553 Yılı'ndaki "**Nahcivan Seferi**"nde beraberinde bulundurduğu **Şehzâde Selim**'in kendisine son derecede itaatkâr tavır takınması ve bu tavrı sonuna kadar idâme ettirmesi sebebiyle başlangıçta taraftar olduğu **Şehzâde Bâyezid**'den yavaş yavaş yüz çevirmeye başlamıştı. Bu durumun emâreleri birer birer ortaya çıkmaya başlayınca **Şehzâde Bâyezid** âdeta ağabeyi **Selim**'i bir tarafa bırakarak babasıyla cedelleşmeye başlamış bulunuyordu. Gitgide sertleşen bir üslupla yazdığı mektuplar çoktan **Kanunî Sultan Süleyman**'ı, O'nu tepelemeye mecbur edecek bir noktaya varmış bulunduğu halde **Hürrem Sultan**'ın kocasını teskin husûsundaki tavırları işin bu neticeye varmasını önlemekteydi. Bu sebeple-

dir ki 1557 Yılı'nda kendisine ard arda ve hakarete varan ifâdelerle dolu mektuplar gönderen **Şehzâde Bâyezid**'e -belki de son defa olarak- îkaz maksadıyla tatlı sert bir mektup yazarak husûsî bir ulakla Amasya'ya gönderdi.

Artık Konya'da Sancakbeyi sıfâtıyla bulunmakta olan **Şehzâde Selim** ise, **Lala Mustafa Paşa**'nın teşvikiyle kurduğu dehşetli bir câsusluk şebekesi sâyesinde babası ile, **Şehzâde Bâyezid** arasındaki muhâbereyi saray çevresindeki taraftarları vâsıtasıyla dikkatle tâkip etmekte ve ikisi arasında gitgide gerginleşen söz düellosunun kendi lehine tecelli edeceğinden emin bulunmaktaydı.

Şehzâde Selim, Kanunî'nin **Bâyezid**'e husûsî bir ulakla bir haber gönderdiğini öğrenince İstanbul Amasya arasında birçok kritik noktada adamlarını pusuya yatırdı. Bunda iki maksad güdüyordu. Bunların birincisi, babasının mektubunu ele geçirerek O'nun **Şehzâde Bâyezid** hakkındaki en son düşüncelerini öğrenmek istemesiydi. İkincisi ise, ulağı ele geçirerek hapsetmek ve bunun da **Bâyezid** tarafından yapıldığını iddia ederek O'nu "babasının resmen memuru olan kimseye kötü muâmele etmek gibi bir töhmet altında bulundurmak" dı. Lâkin O'nun adamlarından biri bu husûsî ulağın dar bir geçitte önünü keserek elindeki mektubu almak ve kendisini Amasya'ya gitmek yerine Konya'ya yönlendirmek isteyince aralarında başlayan kavga bu ulağın ölümüyle neticelendi. Zirâ **Şehzâde Selim**'in O'nun önünü kesen adamları üç kişiydiler. Ulak bunlarla baş edemeyince hayatından oldu.

Ulağın üzerinden ele geçen mektup, Padişah'ın

Şehzâde Bâyezid'e hâlâ "**âsî evlâdım**" demekle beraber O'na şefkatli sözlerle hitâb etmekte olduğunu görünce, bunlar arasındaki ihtilâfın bekledikleri seviyeye henüz ulaşmamış olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine **Şehzâde Selim**, şeytânî bir zekâya mâlik olan **Lala Mustafa Paşa**'ya:

"- Bu durumda ne tedbir düşünürsün?" diye sorunca O, şu karşılığı verdi:

"- Şehzâdem, endişe etmeyiniz! Bu durumu kendi lehimize ve **Bâyezid**'in aleyhine çevirmemiz çok kolaydır." dedi.

Şehzâde Selim:

"- Nasıl?!" diye sorunca şu izahatta bulundu:

"- Padişah'ın Amasya'ya gönderdiği ulağın bizim adamlarımız tarafından öldürüldüğünü bizden başka bilen var mı?! Elbete ki; yok! O halde biz bunu **Bâyezid**'in Amasya'da icrâ etmiş olduğunu iddia edebiliriz. Ulağın getirdiği mektuptan memnun kalmaması sebebiyle bu işi yaptığını O'nun getirdiği mektubu ise, okuduktan sonra büyük bir öfkeye kapılarak yırtıp attığını iddia edebiliriz. Bunun için yalancı şâhidler de göstermek mümkündür!"

Şehzâde Selim'e bu teklif çok uygun görünmekle **Lala Mustafa Paşa**'nın düşüncesi istikametinde hareket edilmesini emretti. Bu takdirde kardeşiyle babası arasındaki iplerin tamamen kopacağından elbette şüphe edilemezdi. Çünkü Padişah'ın bir memurunun öldürülmesi ve hele O'nun mektubunun yırtılıp atılması devletler arasında olsa, bir harb sebebi sayılacak derecede ağır bir hakaret olduğu cihetle babasının buna inandırıldığı takdirde bu âsî evlâda karşı harekete geçeceğinden şüphe edilemezdi.

Lala Mustafa Paşa'nın teklifiyle ters yüz edilen gerçek bu sûretle İstanbul'a bildirilince Padişah, analık şefkatiyle oğlunu korumakta çırpınan **Hürrem Sultan**'ın karşısına çıkarak:

"- Sultan efendi! Bakalım bu sefer de âsî evlâdını koruyabilmek için ne söyleyeceksin!" deyince **Hürrem Sultan**:

"- Benim güzel evlâdım kötü bir şey yapmaz! Hakkında ne iddia ediliyorsa yalandır!.." dedi. **Kanunî Sultan Süleyman**:

"- Sultanım, sen ezbere konuşuyorsun. Senin korumaya çalıştığın oğlum **Bâyezid**, benim kendisine gönderdiğim îkaz ve nasihat mâhiyetindeki mektubumu yırtıp attığı gibi mektubu götüren adamımı da boynunu vurup katletti. Bu da mı yalan, bu da mı iftirâ?! İşte gönderdiğim özel ulak ortada yok. Öldürülmese dönüp gelmez miydi?! Ortada şâhidler var. Herkesin senin oğluna iftirâ etmek husûsunda ittifak etmiş olduklarını mı iddia edeceksin!.. Artık yeter, bu âsî veledini korumaya devam etme!" dedi.

Kanunî Sultan Süleyman, bu sözleri söylerken son cümlelerde sesini bir hayli yükseltmiş bulunuyordu. **Hürrem Sultan**, O'nun böyle haşin ve asabi tavrına ilk defa şâhid oluyordu. O, sözlerini söylerken önce kesik kesik:

"- Yalan! Yalan" diye karşılık veriyordu. **Sultan Süleyman** belki de daha başka şeyler söyleyecek, **Bâyezid**'den aldığı mektuplardaki ağır ifâdeleri kullanarak o sözleri söyleyen bir kimsenin böyle bir hareketi yapabileceğine de inanmak lâzım geleceğini ifâde edecekti. Çünkü O, böyle düşünmekteydi. Fakat buna imkân bulamadı. Zirâ **Hürrem Sultan**

daha sonra bir iki defa:

"- Ah! Vah! Benim akılsız evlâdım" sözlerini inler gibi söyledikten sonra düşüp bayıldı.

Bunun üzerine Harem'de heyecanlı bir koşuşturma başladı. Saray hekimi çağırıldı. Hekim, **Hürrem Sultan**'ı ayılttıktan sonra nabzını yokladı ve O'na sâkinleştirici bir ilaç verdi.

Kanunî Sultan Süleyman, bu çok sevdiği zevcesini verdiği bu kötü haberle böylesine üzmüş olmasından dolayı derin bir pişmanlık duydu. Biraz da bu sebeple **Şehzâde Bâyezid**'e karşı öfkesi azalmakla oradan ayrıldıktan sonra bu durumu hem Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi** ve hem de **Rüstem Paşa**'yla istişâre etmek düşüncesiyle onları huzûruna çağırdı. Kendilerine durumu şu sözlerle izah etti:

"- Çoktan beri oğlum **Bâyezid**'den, değil bir evlâdın Padişah olan babasına, ahad-ı nassdan birinin oğlunun bile kendi babasına karşı cür'et etmeyi düşünemeyeceği ağır hakaretler ihtivâ eden mektuplar almaktayım."

Sonra o mektuplarda yer alan böyle cümlelerden nakiller yaptı. Gerek **Ebussuud Efendi**, gerekse **Rüstem Paşa** duydukları karşısında âdeta kulaklarına inanamıyorlardı. Padişah bu izahâtını tamamladıktan sonra divan çavuşunu çağırtarak Harem'den **Şehzâde Bâyezid**'in kardeşine göndermiş olduğu bohçayı göndermesini emretti. Bohça gelince de:

"- Onu yere bırak ve atarak açıp içindekileri göster!" dedi. Bu bohça açılınca içinden bir kadın elbisesiyle bir kadın donu çıktı. Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**:

"- Bunlar da ne efendimiz?!" diye sorunca Pa-

dişah:

"- Bunlar âsî evlâd **Bâyezid**'in hürmet etmesi gereken ağabeyine hakaret maksadıyla gönderdiği eşyalardır!" dedi ve ilâve etti:

"- O'nun bugüne kadar yaptığı yaramazlıklar çoktan katlini gerektirdiği halde ben –doğrusunu isterseniz, ihtimal babalık şefkatiyle- buna bir türlü karar veremedim. O'nu cezâlandırmayı düşündüğüm her an gözümün önünde O'nunla mukayese edilecek derecede bir cürmü olmadığı halde boğdurduğum **Şehzâde Mustafa**'mın bir hayali belirdi. O hayal sanki bana diyordu ki:

"- Baba! Sımsıkı sarıldığın tahtını korumak için benim hayatıma kıyman sana yetmedi mi?!.. Şimdi bir de kardeşim **Bâyezid**'e mi kıymak istiyorsun?!.."

Emin olunuz ki; bunca yanlışına rağmen **Şehzâde Bâyezid**'î koruyan asıl sâik (husûsî sebep) gözümün önünden bir türlü gitmek bilmeyen **Şehzâde Mustafa**'mın bu hayalidir. Bu güne kadar beni tereddüde sevk eden asıl sebep budur.

Şimdi O'nun bugüne kadar yaptıklarına tuz biber eken azîm bir hatası daha vâkî oldu. Şöyle ki:

Kendisine bir son ikaz olmak üzere husûsî bir ulakla tafsilâtlı bir mektup gönderdim. Bilir misiniz O ne yaptı. Bu mektubu okuyunca öfkeyle yırtıp yere attı. Bununla da iktifâ etmeyerek ulağın boynunu vurdurdu. Artık irâdeme bu denlü karşı çıkan bir kimseyi evlâdım da olsa afvetmek istemiyorum. Lâkin içim içime sığmadığından en yakınım olmanız sebebiyle size derdimi anlatmak ve fikrinizi sormak istedim. Sizi buraya bu maksadla celbettim." dedikten sonra:

"- Bu durumda böyle bir evlâdın katli şer'an câiz değil midir?" deyince **Rüstem Paşa** bu sualin kendisine sorulduğunu zannederek ve Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**'nin teessürden kısık bir sesle söylediği:

"- Câizdir efendimiz!" sözünü duymadığından:

"- Elbette câizdir. İş bu raddeye varınca bunda tereddüd olur mu?" demesiyle **Kanunî Sultan Süleyman** O'na dönderek, öfkeyle şöyle bağırdı:

"- **Rüstem Paşa**, ne de kolay hüküm veriyorsun! Ama ne olacak bu tabiîdir. Çünkü "**NE EVLÂD SENİN, NE DEVLET SENİN!..**"

VI
PATLAYAN ÇIBAN

Hürrem Sultan, hayatta olduğu müddetçe taraftarı olduğu **Şehzâde Bâyezid**'i babasına karşı yakışıksız bütün tavırlarına ve hakkındaki doğru veya yanlış dedikodulara rağmen korumayı başarmıştı. Fakat O'nun 16 Mart 1558'de ânî vefâtı üzerine **Bâyezid** büyük bir hâmîden mahrum kalmış oldu. Bu durumda **Kanûnî Sultan Süleyman**, baştan beri kendisine itaatkâr davranarak kendisine sığınma yolunu seçmiş olan **Şehzâde Selim**'e taraftar, **Bâyezid**'e karşı ise aleyhtarlık meyili göstermeye başladı.

O sırada **Selim**'e taraftar olanların, **Şehzâde Bâyezid**'in gizlice İstanbul'a gelerek kendisini tercih eden askerlerin yardımı ile tahtı ele geçirmeyi plânladığına dâir bir yalan uydurup bunun sür'atle yaygınlaşmasını sağladılar. Ortada bir dedikodu dolaşmaya başlayınca, dedesi **Velî Bâyezid**'in âkıbetine benzer bir durumla karşı karşıya kalmak istemeyen **Kanûnî Sultan Süleyman** uzayıp giden bu baş ağrısına kat'î bir sûrette nihâyetlendirmeye karar verdi.

Bu sırada **Şehzâde Bâyezid**'in merkezden talep ettiği paralar gönderilmediği halde borç harç habire maaşlı asker sayısını çoğaltmakta olduğuna dâir İstanbul'a haberler gelmekteydi. Çift bozan reâya ve

timarlılardan toplanan bu askerler **Bâyezid** başarılı olduğu takdirde kapıkulu sınıfı gibi refâha kavuşacaklarını ummaktaydılar. Bu sebeple maaşlarının muntazam bir sûrette verilip verilmediğine bakmaksızın **Bâyezid**'in etrafında toplanıyorlardı.

Şehzâde Selim de babasının bol bol gönderdiği tahsisatla "**yevimlü**" asker toplamakta idiyse de O, bu husûsta kardeşi kadar başarı elde edemiyordu. Ancak O da pek inandırıcı olmasa bile kendisine katılacak olanlara ileride "**ulûfe**" vereceğini ve onların kapıkulu ocağına alınacaklarını îlân ediyordu. Devletin nizam ve intizâmını, halkın huzûr ve sükûnunu sağlamakla mükellef olan Padişah'ın bu duruma seyirci kalması elbette beklenemezdi. Bu durumda ihtilâf **Selim** ile **Bâyezid** arasında bir taht mücâdelesi olmaktan çıkarak âdeta Anadolu halkı ve bilhassa Timarlı sipâhilerle Kapıkulları ve ocaklılar arasında siyâsî bir hak elde etme dâvâsı şeklini almış bulunuyordu. **Bâyezid**'in etrafında toplanmış olan timar erbâbı ile Türk aristokratik zihniyetini temsil edenler yüksek devlet memûriyetlerinin kendilerine açılmasını, yani evvelce kapıkulları lehine gasbedilmiş olan haklarının iâdesini istiyorlardı. **Şehzâde Bâyezid**'in etrâfında kısa bir zaman zarfında büyük bir kalabalığın toplanmış olmasının asıl sebebi buydu. Ancak bu sayı üstünlüğüne rağmen **Bâyezid** cihetinde âşikâr iki zaaf vardı. Bunlar kolayca toplanan yevimli askerlerin tâlim görmüş kimseler olmamasıyla birlikte cephânesizlikti. Zirâ cephâneler hükûmet otoritesini temsil eden kimselerin kontrolu altındaydı. Babasının kendisine karşı almış olduğu tedbirler sebebiyle **Bâyezid** cephâne tedârikinde müşkilât çekmekteydi.

Aradan çok bir zaman geçmeden iki kardeşin

kapışacağını hesaplayan **Kanûnî Sultan Süleyman** Anadolu'daki beylerbeylerine kuvvetlerini talep ettiği anda **Selim**'in emrine ve hizmetine koşmak husûsunda istim üzerinde beklemelerini emretti. Ayrıca, Rumeli Beylerbeyi'ne de askerlerini İpsala'da toplamasını bildirdi. Veziriazam **Rüstem Paşa**'nın ise, durumu yakından tâkip etmesi için Afyonkarahisar'a gitmesini emretti.

Kanûnî'nin emriyle yapılan bütün bu hazırlıklar **Bâyezid**'in işini bitirmek maksadına bağlı idi. Fakat **Şehzâde Mustafa** hâdisesinden sonra ikinci bir oğlu üzerine sefer yapan bir hükümdâr olarak görünerek halkın kendisine güvenikliğini artırmak istemeyen **Kanûnî**, bu tedbirleri şehzâdelerin çarpışmalarını önleyici hareket şeklinde göstermeye çalışıyordu. Lâkin hedefin **Bâyezid** olduğu muhakkaktı.

Kendisinin bu ihtilâfa dâhil olması halinde **Bâyezid**'in katli gerekecekti. Bu işi fetvasız yapmak istemeyen **Kanûnî Sultan Süleyman**, **Ebussuud Efendi**'yi huzûruna celple O'na **Bâyezid**'in kardeşi ile arasında ihtilâf çıktığı andan itibâren yaptıklarını hülâsaten hikâye ettikten sonra:

"- Efendi Hazretleri!.." dedi. "Böyle bir evlâd hakkında yüce şeriâtimiz ne yapılmasını câiz görür?!"

Ebussuud Efendi olup bitenleri zâten çok iyi biliyordu. Çünkü Sultan, her yeni bir hâdise olduğunda O'nunla istişâre ediyordu. Bu sebeple hiç tereddüd etmedi. Verilecek cevabı hazırdı. Fakat Padişah talebini tavzih için:

"- Bir sultan-ı âdilin ebnâsından (evlâdlarından) biri, itaatinden hürûç idüb bazı kal'aya müstevli olup ve bazı bilâdın ehline mâl salup Cebr ile alup ve asker cem' edüp gayri tarîkle (başka bir yol ile) ref müm-

kün olmayup kıtâle mubâşeret (vuruşmaya başlasalar) eyleseler, cem'iyetleri dağılıncaya değin katilleri şer'an helâl olur mu?!" diye sordu. O'nun bu sualine **Ebussuud Efendi** derhâl ve kat'iyetle:

"- Elcevap: Helâldir. Nass-ı Kur'ân-ı azîm ile sâbit olmuştur, hükm-i şer'îdir ve icmâ-i sehâbe-i kirâm dahi bunun üzerinedir. Kıtâle kaadir olanlar kıtâl ile âciz olanlar kelâm-ı hak ile ve hayır dua ile def'-i fitne ve fesâda sa'y etmek vâciptir." dedi.

Padişah bununla iktifâ etmeyerek daha sonra Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri'ni de ayrı ayrı dâvet edip aynı suali onlara da sordu. Onların cevapları da Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**'nin aynı oldu. Bu sûretle **Şehzâde Bâyezid**'e karşı hazırlıklarını tamamlamış olan **Kanûnî Sultan Süleyman**, Üsküdar'a geçme kararı vermişken **Bâyezid**'den bir mektup daha aldı. Bu mektupda artık tenkiline karar vermiş olduğu âsî evlâdı "Bir ay mikdarı eğlenmek maksadıyla Ankara'ya geldiğini ve asla kötü bir niyeti olmadığını" bildiriyordu. **Kanûnî**, bu hareketlenişin Konya'ya saldırmak için olduğunu, kendisine hürmetkâr bir üslupla yazılmış olan mektubunsa kendisinin âtıl davranmak maksadına bağlı bulunduğunu kavramakta gecikmedi ki, esâsen gerçek de bundan ibâretti.

Eğlenmek için o kadar askerle hareket edilmeyeceğini hesâb eden Padişah, derhâl üçüncü vezir **Sokollu Mehmed Paşa** ve Rumeli Beylerbeyi **Mustafa Paşa**'yı iki bin Yeniçeri, Rumeli askeri ve bir mikdar sekbanla alelacele **Selim**'in yanına yolladı (8 Mayıs 1559). Ayrıca Anadolu'daki beylerbeylerinin de derhâl Konya'da toplanmalarını emretti. Böylece Anadolu, Karaman, Maraş ve Sivas beylerbeyleri de askerleri

ile Konya yolunu tuttular. Sivas Beylerbeyi **Ali Paşa**, askeri ile **Selim**'in emrine girince şehrin müdafaasız kalacağı hesaplandığından, Erzurum Beylerbeyi **Ayas Paşa**'ya Sivas müdafaasına bakmak üzere Şarkî Karahisar Beyi **Mahmud Bey**'i Sivas'a göndermesi bildirildi. **Selim**'e yazılan emirde de, Konya'dan dışarı çıkmaması **Bâyezid**'in hücûmunu karşılamak üzere müdafaa muhâberesi yapması tebliğ edildi.

Selim, babasından aldığı emir neticesi Konya'da müdafaa tedbirleri aldı. Çadırını da şehrin dışındaki "**Cembağı**"na kurdurdu. Bu yerin adı **Fâtih**'in tâlihsiz evlâdı **Şehzâde Cem**'in Konya vâliliğinden kalmaydı. Babası kendisini fiilen tuttuğu, askerlerinin mikdarı, silâhlarının mikdar ve kalitesi kardeşinin kinden üstün olduğu halde **Selim** korkuyordu. Onur için etrafındaki kimseler kendisini teselli edip, cesâretini takviyeye çalışıyorlardı.

Bâyezid, babasının kendisini âsî îlân edip "**katline karar verdiğini**" Ankara'da iken kesin şekilde öğrenince kardeşinin hazırlıklarını tamamlamasına fırsat vermeden bastırmak üzere derhâl harekete geçti.

Amasya'dan esâsen bu maksadla ayrılmıştı. Beraberindeki akıldâneleri **Kuduz Ferhad** ile nedimlerinden **Aksak Seyfeddin** ve **Mestâne Alaybeyi**, **Bâyezid**'i, **Selim**'in baba desteği ile daha fazla asker toplamasına imkân vermemek üzere derhâl üzerine yürümesi husûsunda iknâ etmiş bulunuyorlardı. Bu sebeple O'nun onbeş bin kişilik bir ordu ile Amasya'dan harekete geçmesi sağlanmıştı. Bu ordu 29 Mayıs 1559'da Konya'ya bir konaklık mesâfeye kadar geldi. Ertesi gün yâni 30 Mayıs'da muhârebe etmek üzere iki tarafın kuvvetleri karşı karşıya gelmiş bulunuyordu.

Selim'in, Beylerbeyilerin askerleri ve üstün vasıflı silâhlarla teçhiz edilmiş kuvvetleriyle **Bâyezid**'in, ekserîsi tâlim terbiye görmemiş noksan teçhîzatlı ve disiplinden mahrum kuvvetleri arasındaki muhârebenin ilk gününde taraflardan hiçbirinin katî bir netice elde edemediği görüldü. Bununla beraber üstünlük daha ziyâde **Bâyezid** taraftarlarındaydı. Zirâ **Selim**'in safındaki Karaman ve Adana askerlerinin büyük zâyiât vererek geri çekildikleri görüldü. Zirâ **Selim**'i pek sevmeyen Eyâlet Askerleri gönülsüz savaşıyorlardı. Ertesi gün muhârebeye devam edildi. **Bâyezid** yine **Selim**'in sol kolu üzerine hücûmunu tekrarladı. **Lala Mustafa Paşa** bu kısma yetişerek vaziyeti düzeltince, **Bâyezid** bu defa sağ kola karşı hücûma geçti. Çok şiddetli bir çarpışma devam ederken **Lala Mustafa Paşa** sağ kola da yetişti ve gösterdiği şecaat sâyesinde ağır zâyiâta uğrayan **Bâyezid**, harbin kaybedildiğini görerek toplayabildiği kadar kuvvetle muhâbere meydanını terk etti. **Bâyezid**'in çekilişi sırasında **Selim**'in kuvvetleri ilerleyerek bir hayli teçhizât ve mühimmât ele geçirdiler.

Bu netice, **Selim**'e tâbî kuvvetlerin sayı ve teçhizât itibâriyle üstünlüğü sâyesinde elde edilmişti. **Bâyezid**, babasının kardeşini bu ölçüde destekleyeceğini ummamıştı. Bununla beraber O, büyük bir bozguna uğramış değildi. Kendisi ric'ate mecbur kaldığı halde karşı tarafa pek çok zayiât verdirmişti. O kadar ki; **Şehzâde Selim**'in etrafındaki kumandanlardan **Ramazanoğlu Pîrî Paşa** ile Karaman Beylerbeyi **Solak Ferhad Paşa** yaralanmış, Ankara Beylerinden **Yahya Bey**'le, Tarsus Beyi **Ferhad Bey** maktul düşmüşlerdi.

Kendi sancağı olan Amasya'ya doğru ric'at eden **Şehzâde Bâyezid**, üzerine bir takım müfreze sevk

edilmişse de bunların O'na yetişmeleri mümkün olamamıştı. Yetişebilseler bile yapabilecekleri pek bir şey yoktu. Zirâ **Bâyezid** kuvvetleri savaşta pek az zâyiât vermiş oldukları cihetle hâlâ on bin kişiden fazlaydılar.

Fevkalâde cesur, kahraman ve azimli bir kimse olan **Şehzâde Bâyezid**, selâmetle Amasya'ya ulaşınca büyük bir azimle yeniden asker toplamaya başladı. Bir taraftan da babasına uzun ve tafsilâtlı bir mektup yazarak bunda artık iç yüzünü görmüş olduğu **Lala Mustafa Paşa** tarafından nasıl iğfâl edilerek **Selim**'e karşı harekete geçmeye mecbûr bırakıldığını tafsilâtı ile naklettikten sonra yana yakıla babasından afvedilmesini dilemekteydi.

Fakat Amasya ile İstanbul arasındaki haberleşmeyi sıkı bir kontrol altına almış bulunan **Lala Mustafa Paşa**, bu mektubu da daha öncekiler gibi güzergâhta pusuya yatırdığı adamları vâsıtasıyla ele geçirip imhâ ettirdi.

Babasından iyi veya kötü bir cevap alamayan **Şehzâde Bâyezid**, Padişah'ın artık tamamen kendisi aleyhine dönmüş bulunduğu kanaatine vardı. Bu durumda yeniden topladığı askerlerle kardeşini mağlub etse bile bunun arkasından babasıyla karşı karşıya geleceğinden emin olarak büyük bir ye'se kapıldı. Diğer taraftan **Kanûnî Sultan Süleyman**'ın on üçüncü sefer-i hümâyunu adı verilen bir sefer için Üsküdar'a geçip "**Sultantepe**" karargâhında otağ-ı hümâyun kurmuş olduğu haberini aldı. Bunun:

"- Oğlum **Bâyezid**! Bekle ben geliyorum!" demekten başka bir mânâsı yoktu. Üstelik **Şehzâde Selim**'e O'nun emriyle iltihâk etmiş olan eyâlet askerlerinin kumandanlığına **Sokollu Mehmed Paşa**'yı tâyin etmiş

olması da Padişah'ın artık var gücüyle **Şehzâde Selim** tarafında yer almış olduğunu gösteriyordu. Bu durumda babasıyla karşı karşıya gelmeyi hem doğru kabul etmediği ve hem de bu takdirde bir netice elde etmesinin mümkün olmayacağını düşünen **Şehzâde Bâyezid**, artık hayâtî bir ehemmiyeti hâiz bir karar vermeye mecbûrdu.

Bu sırada kendisinin ric'ati üzerine **Sokollu Mehmed Paşa** alelacele İstanbul'a doğru yola çıkarak Sultantepe'de âdeta istim üzerinde bekleyen Padişah'a mülâki olmuş ve O'na iki kardeş arasındaki bu tâlihsiz muhârebenin tafsilâtını nakletmişti. Bu izâhâti dinleyen Padişah, **Sokollu**'ya:

"- Paşa hazretleri!.." dedi. "Bu senin anlattıklarına nazaran âsî evlâd **Bâyezid**'in harbin birinci günü bayağı bir başarı elde etmiş olduğu görülmektedir. O'nun asker tarafından sevilmesine mukâbil **Selim** taraftarlarının sırf emrime itaatle gönülsüz savaşmış oldukları anlaşılıyor."

Sözün burasında **Sokollu Mehmed Paşa**:

"- Tesbitiniz doğrudur efendimiz! Durum aynen öyledir!.." deyince Padişah:

"- Bu durumda azmettiği işten sonuna kadar vazgeçmeyecek görünen **Bâyezid**'in kısa bir müddet sonra asker ve cephâne eksikliklerini gidererek tekrar Konya üzerine yürüyeceğinden şüphe edilemez!" dedi.

Sokollu Mehmed Paşa, Padişah'ı te'yiden:

"- Tahmininiz son derece de isâbetlidir. Zirâ aldığımız habere göre **Bâyezid**, Amasya'ya ulaşır ulaşmaz şehrin zenginlerinden zorla külliyetli mikdarda karzen (borç olarak) para toplayıp yeniden asker toplamaya başlamıştır!" karşılığını verdi.

Sokollu'nun bu sözleri üzerine Padişah:

"- Bu demektir ki iş başa düşmüştür. O'nu bizzat tepelememiz artık vâcip alel vâcip (vâcip üstüne vâcip, çok gerekli) olmuş demektir!" dedi.

Bu görüşmeden sonra Padişah, Amasya üzerine hareket emri vermek üzereydi ki; Konya'dan Üsküdar'a ulaşan bir ulaktan **Şehzâde Bâyezid**'in emrindeki on iki bin askerle Doğu'ya doğru hareket etmiş olduğu haberi alındı. Bu durumda divanı toplayan **Kanûnî Sultan Süleyman**, bu haberi bildirdiği paşalardan alınacak tedbirin ne olduğu husûsunda fikirlerini sordu. Paşaların kanaati **Şehzâde Bâyezid**'in bu safhadan sonra karşısına babasının çıkacağını anlaması üzerine İran'a ilticâ etmek niyetinde olduğu tarzındaydı. Esâsen Padişah da ilk anda O'nun gâyesinin bu tarzda olduğunu tahmin etmişti.

Aksine iddialara rağmen **Şehzâde Bâyezid**'in başlangıçtan beri dedesi **Yavuz Sultan Selim**'i takliden babasını devirerek tahtı bu sûretle ele geçirmek istememişti. O, askerin desteğiyle babasının vefâtından sonra ağabeyi **Selim**'e tercihan tahta geçebilmek ümidiyle çırpınıp durmuştu. Bunun aksine olarak aleyhinde hiçbir delil yoktu. **Şehzâde Bâyezid**, bu emeline önceleri annesi **Hürrem Sultan** ve eniştesi **Rüstem Paşa**'nın hükûmet merkezindeki faaliyetleri sâyesinde ulaşabileceğini ummuştu. Fakat 1558 Yılı'nda annesinin vefâtı, **Rüstem Paşa**'nın ise tarafsız kalması sebebiyle bu ümid suya düşmüş, ondan sonra ise, **Lala Mustafa Paşa**'nın iğfalleri neticesinde durum bu noktaya varmıştı. Şimdi O'nun için birinci mesele "**tahta nâiliyet**" değil, artık "**canını kurtarabilmek**"ti. Bu sebepleydi ki; O, en küçük oğlu **Osman**'ı Amasya'da bırakarak diğer evlâdları **Orhan**, **Abdullah**, **Mehmed**

ve **Mahmud**'u beraberine aldıktan sonra sancakbeyliğinde ne kadar para pul ve kıymetli eşya varsa beraberine alıp neticesi meçhul bir yolculuğa çıkmaya mecbur kalmıştı. Küçük oğlu **Osman**'la birlikte **Mihrimah**, **Hatice**, **Âişe** ve **Hanzâde** isimlerindeki dört kızını da Amasya'da bırakmıştı. Tabiatıyla kendine sâdık devlet ricâliyle bu kadar asker de –daha ziyâde geride kalsalar cezâlandırılacaklar korkusuyla- O'nunla birlikte yola girmiş bulunuyorlardı.

Konya'dan gelen mektupla bu sûretle olup bitenleri öğrenen Padişah, **Sokollu Mehmed Paşa**'ya:

"- Acaba **Selim**'in adamları arkasından seğirtip O'nu yakalamaya çalışırlar mı?" diye sorunca **Sokollu**:

"- Zannetmem efendimiz. **Selim** böyle bir şey yapsa da O'nun emrindeki askerlerin çoğunun gönlü **Şehzâde Bâyezid**'den yana olduğu için O'nu yakalayacaklarını zannetmem. Belki yetişebilseler O'na iltihâk etmeleri bile muhtemeldir." deyince **Kanûnî Sultan Süleyman**:

"- Desene kuşu kafesten kaçırdık" dedi ve müteâkıben müteessir bir edâ ile şu sözleri ilâve etti:

"- Paşa" dedi. "İki evlâdım arasındaki bu ihtilâf bir bedende çıkmış çıban gibi günden güne olgunlaşarak nihâyet silâhlı bir çatışmaya kadar vardı. Bu çatışma bir çıbanın olgunlaşıp patlaması gibi bir hâdisedir. Lâkin "**PATLAYAN ÇIBAN**"ın ağrısı sızısı azalmakla beraber vücudda açtığı yara hemen savmaz, bir müddet daha devam eder. Bu işin de böyle olacağı yani ileride çeşit çeşit safhalar arz ederek devam edip gideceği muhakkaktır.

Artık düşündüğümüz sefere hâcet kalmadı. İstanbul'a dönüyoruz!.." dedi.

VII
ÖRÜMCEK AĞI

1559 Yılı'nın 7 Temmuz günü Ramazan Bayramı'nın birinci günü idi. Herkes tarafından pek sevilen **Şehzâde Bâyezid** O gün halkın göz yaşları ile Amasya Sancak Merkezi'nden uğurlandı. On iki bin kişilik askerî bir kuvvetle hareket ettiği halde kardeşinin askerleri tarafından tâkip edileceğinden emin bulunmaktaydı. Nitekim de öyle oldu. Oğlunun İran'a iltică etmek niyetinde olduğunu tahmin eden **Kanûnî Sultan Süleyman**, **Sokollu Mehmed Paşa**'yı **Bâyezid**'i yakalayıp O'nun İran'a sığınmasına mâni olmak üzere bir kısım kuvvetle tekrar **Şehzâde Selim** nezdine gönderdi.

Sokollu Mehmed Paşa'yı beklediği takdirde avını elinden kaçıracağını düşünen **Şehzâde Selim**, O gelmeden Sivas Beylerbeyi **Ali Paşa**, Malatya Beyi **Mustafa** ve Antep Beyi **Hüsrev** Paşaları **Şehzâde Bâyezid**'i tâkibe memur etti. Fakat bunlar O'na ulaşamadan O, Erzurum'a varıp Hasan Kale'de konaklamış bulunuyordu. "**Hasan Kale**"de konaklayan şehzâde, Erzurum Beylerbeyi **Ayas Paşa** tarafından çok

iyi karşılandı. Çünkü O, tek başına **Bâyezid**'in emrindeki askerlerle baş edemeyeceğini düşünmüştü. Bu sebeple O'nun hayvanlarına nal ve mıh verdiği gibi **Kanûnî**'ye de bu tâlihsiz evlâdını afvedilmesi için bir istirhamnâme mâhiyetinde bir ariza gönderdi ki, bu hareketi daha sonra O'nun îdam sebebi olacaktı.

Ayas Paşa, Bâyezid'in afvı teşebbüsüne geçtiği sırada Sivas, Karaman ve Diyarbekir Beylerbeyleri de Erzurum'a varmış bulunuyorlardı. Bu beylerbeylerinin ısrarı üzerine afv teşebbüsü bir tarafa bırakılarak Padişah'ın emri yerine getirilmek üzere şehzâdenin tâkibine devam edildi. Bunlar en nihâyet Aras kenarında, Karadere mevkiinde **Bâyezid** kuvvetlerine yetişerek derhâl hücûma geçseler de Şehzâde üstün sayıda kuvvetlerle çarpışmayı doğru bulmayarak Kağızman'a doğru uzaklaştı. Beylerbeyiler ise, kendileri **Bâyezid**'e yetişemeyeceklerini anladıklarından Malatya Beyi **Mustafa Bey** (Paşa), Sivas Beyi **Ali Paşa** ve Ayıntap Beyi **Hüsrev Bey**'i (Paşa) ileri gönderdiler.

Mütemâdiyen tâkip edilen **Bâyezid**, nihâyet Türk-İran hudûdunda Sa'd Çukuru'na kadar geldi. Görünüşe nazaran kendisi burada afv dileğinin neticesini beklemek niyetinde idi. Lâkin arkasından tâkip eden **Mustafa** ve **Hüsrev** Beyler derhâl hücûma geçince, mâiyetinde on iki bin kişilik kuvvet bulunan **Bâyezid**, bir saatlik muhârebeyi müteâkip bunları mağlub etti. Zirâ **Bâyezid**'i tâkip eden kuvvetler istemeye istemeye savaşıyorlardı.

Lâkin **Bâyezid** için iş bunları mağlub etmekle bitmiyordu. Uçurumun kenarına kadar gelen kara tâlihi geri döndürerek ışıklı bir istikbâle doğru yürüme-

si artık asla mümkün değildi. Zirâ babasına afvı için yaptığı müteaddid müracaatlardan müsbet hiç bir netice çıkmamış, bilakis amansızca tâkibine çıkılmış olması babasının kendisine karşı aleyhtarlıkta devam ettiğini göstermekteydi.

Üstelik kendisini tâkip eden bu Sancakbeylerini mağlub etmek **Şehzâde Bâyezid**'in kendisini selâmete çıkarması için kâfî değildi. Zirâ onların gerisinde beylerbeyiler, onların arkasında **Sokollu**, **Sokollu**'nun gerisinde **Şehzâde Selim** ve kendisine karşı bir türlü yumuşamayan babası vardı. Binaenaleyh **Bâyezid** için yapılabilecek şu iki iş vardı, ya geriden gelecek kuvvetlerle çarpışarak mutlak bir ölüme rızâ gösterecek veyahud da hudûdun öte tarafına geçecekti. Tâlihsiz **Şehzâde Bâyezid** mecbûren ikinci şıkkı seçti. Zirâ her insan gibi O da ölmek istemiyordu.

Revan Vâlisi **Nazamüddin Şah-Kulu**'na bir mektup yazarak İran'a sığınmak istediğini ve durumun **Şah Tahmasb**'a bildirilmesini talep etti. Gelecek cevabı beklemeden bir emrivâkî ile ve daha Ağustos Ayı sonlarına doğru İran arâzisine dâhil oldu.

Bu sırada İran Şâhı **Tahmasb**, pâyitahtı (başşehri) olan Kazvin'de değil, Esterâbad taraflarında idi.

Şehzâde Bâyezid'e büyük bir hüsn-ü kabul gösteren Revan Vâlisi **Nazamüddin Şah-Kulu**, bir ulak göndererek Şâh'ı durumdan haberdâr etti. **Şah Tahmasb**, Osmanlı'dan bir takım tâvizler koparabilmek imkânı sunan bu oluştan fevkalâde memnun kalarak ümerâsından (emirlerinden) **Hasan Beg-Ustaclu** riyâsetinde bir heyeti derhâl Revan'a gön-

dererek **Şehzâde Bâyezid**'i Kazvin'e dâvet etti. O'na kendisine şefkatli bir baba gibi davranacağını ve babası tarafından afvedilmesi için çalışacağını bildirdi.

Şah için bu hâdise aynı zamanda bir intikam alma meselesiydi. Zirâ 1547 Yılı'nda **Şah Tahmasb**'ın kardeşi olan **Elkas Mirza** benzer sebeplerle Osmanlı'ya sığınmış ve durum İran'ın pek de arzu etmediği bir takım neticeler doğurmuştu. Şimdi bir Osmanlı şehzâdesinin kendisine iltică etmesiyle hem bu hâdisenin intikâmını almış olacak ve hem de Osmanlı ile arasındaki bazı ihtilâflı meseleleri lehine halledebilmek için eline bir fırsat geçmiş olacaktı. Zirâ eline müessir bir koz geçirmiş oluyordu.

Bu haberi alınca çok sevinmiş ve etrafındakilere:

"- Bu bize âsî kardeşim **Elkas Mirza**'nın harekâtına bedel olmak üzere Allah'ın bir lütfudur" dedi. O böyle bir fırsatı çoktan beri kollamaktaydı. Anadolu'ya saldığı casusları vâsıtasıyla **Selim** ve **Bâyezid** arasındaki ihtilâfı günü gününe tâkip ettirmişti. Şimdi ise umduğu gibi olmuş, bir Osmanlı şehzâdesi kendisine iltică etmiş bulunuyordu. Bu sebepledir ki 1559 Yılı son günlerinde Kazvin'e varan bu tâlihsiz Osmanlı şehzâdesini büyük bir merâsimle karşıladı. O'nunla ilk karşılaştıkları anda at üstünde hasret gideren bir baba oğul gibi kucaklaşacak derecede bir samimiyet gösterdi. O derecede ki; sarayın merdivenlerini çıkarken şehzâdenin başına -şimdiki düğünlerde olduğu gibi- altın, inci, firûze yakut taşları ile dolu otuz tabak dolusu mücevher serptirdi. Sarayın giriş kapısı önünde şehzâdenin kavuğuna kendi eliyle çok muhteşem bir sorguç taktı. Bu iltifatlarına ilâveten

Şehzâde Bâyezid şerefine sarayında bir ziyâfet tertip etti. Daha sonra misâfirini kendisine tahsis ettiği yere uğurlarken de O'na göz kamaştıran eğerlerle süslenmiş dokuz at hediye etti.

Şehzâde Bâyezid, kendisine tahsis edilen saraya yerleştikten sonra Şah için orada mukâbil bir ziyâfet tertib etti. Osmanlı'nın zenginlik ve medeniyetçe İran'dan çok daha ileri bir durumda olduğunu göstermek üzere Şah'ın kendisine gelmek üzere geçeceği yollara kadife ve ipek kumaşlarla gâyet kıymetli şallar serdirdi. Kapıdan içeri girerken Şah'a kumdan daha çok altın ve kıymetli taşlar serptirdi. Ziyâfetten sonra ise, O'na gâyet kıymetli bir hokka takımı, eğer takımları altın işlemeli elli cins ata ilâveten on tane de müzeyyen (süslü) eğerli arap atı ile birlikte binlerce metre ipekli elbiselik kumaş hediye etti. Böylece bir Osmanlı şehzâdesinin bile İran'ın hükümdarından daha zengin olduğunu göstermiş oluyordu.

Bu muhteşem ziyâfetten sonra şehzâdenin askerleri saray bahçesinde yaptıkları bir takım harp oyunları ile Şah'ı hayran bıraktılar. Kazvin'e geldikleri günden beri Şah'ın muhâfazasına memur olan İran askerlerinin kendi on iki bin kişilik kuvvetlerine nazaran pek az olduğunu gören **Şehzâde Bâyezid**'in nedimlerinden **Kuduz Ferhad**, efendisinin kulağına eğilerek:

"- Şehzâdem!.." dedi. "Bu gösterileri ciddileştirerek Şah'ı esir alıp Acem Mülkü'nü ele geçirebiliriz. Yeter ki, siz emredin!.."

Böyle bir hareketi İran'a adım attığı andan itibâren gördüğü samimî misâfirperverliğe aykırı bir karaktersizlik sayan **Şehzâde Bâyezid**:

"- Asla! Sakın ha!.." diyerek **Kuduz Ferhad**'ı tekdir ettiği gibi O'nu:

"- Böyle bir niyetimiz olduğu yolunda bir kanaat uyanması bile sebeb-i felâketimiz olur. Sakın ha, böyle bir sözü dillendirip asılsız bir şâyianın ortaya çıkmasına sebep olmayınız!.." sözleriyle de îkaz etti.

Lâkin arası çok geçmeden **Kuduz Ferhad**'ın aklına gelen düşünce, bazı İran ileri gelir devlet ricâli tarafından da bir ihtimâl olarak dillendirilmeye başladı. Bu durum Şah'a aksettirilince O, şehzâdenin emrindeki on iki bin askerin ağır masrafını ileri sürerek bunların ağır yükünden şehzâdeyi kurtarmak bahânesiyle **Bâyezid**'in dokuz bin askerini İran'ın muhtelif bölgelerindeki Türkmen Beyleri nezdinde misâfir edilmek üzere merkezden uzaklaştırdı. Bu duruma itirâz eden **Şehzâde Bâyezid**'e:

"- Güzelim! Bunun ne mahzuru var?! Yoldaşlarını misâfir edecek olanlar da Türkmenlerdir. Sizinle aynı dili konuşurlar. Dolayısıyla oralarda hiçbir sıkıntı çekmezler. Hem istediğimiz her an onları tekrar buraya celbedip senin emrine verebilirim. Elverir ki; buna lüzûm hâsıl olsun. Şu an da bundan sonra ne yapacağıma karar vermiş olmadığımıza göre bu yoldaşlarına ihtiyâç hâsıl olup olmadığını, olursa da bunun zamanını bilemeyiz!.. Müsterih olunuz!" dedi.

Hakikaten Safevi Hanedânı, İran'da Türkmenler'e istinâd ederek iktidar olmuştu. "**Türkmen**" adı müslümanlaşan Oğuz Türkleri'ne Araplar'ın taktığı bir isim olduğu cihetle onlar ırkan Türk'tüler. Bunlar İran'ın her tarafında mevcuddurlar ki, tâ bu hanedânı kuran **Şah İsmail**'den itibâren durum böyle devam etmekteydi.

Aslında güzel düşünülmüş bir bahâne olan bu sözlerle iknâ olan veya mecbûren iknâ olmuş gözüken **Şehzâde Bâyezid**'in böyle bir hareketin bu sâdık ve vefâkâr arkadaşlarına karşı bir "**vefâsızlık**" olacağı yolundaki itirâzı dinlemeyip kararlı davranan **Şah Tahmasb**, **Şehzâde Bâyezid**'deki kızgınlığı gidermek için:

"- Güzel şehzâde!.. Şimdi biz vakit geçirmeden bir ilk iş olarak babanızdan afvınızı temin edecek bir teşebbüste bulunalım!" dedi.

Bu durumda yanında sâdece üç bin askeri kalan **Şehzâde Bâyezid**:

"- Peki! Öyle olsun!.." demek mecbûriyetinde kaldı.

İran'ın payitahtı Kazvin'de Şah ile tâlihsiz Osmanlı şehzâdesi **Bâyezid** arasında bu hâdiseler cereyân ederken **Kanûnî Sultan Süleyman**, İranlılar'ın şehzâdeyi önlerine katarak ülkesine tecâvüzde bulunma ihtimâllerine kadar her şeyi hesâba katmaktaydı. Zirâ **Bâyezid**'in devlet için ortaya çıkardığı gâile artık bir dâhilî mesele olmaktan çıkmış, hâricî bir mesele haline gelmiş bulunuyordu. Bu sebeple önce sulh ve müsâlemet yolunu tercih ederek Şah'a ulaştırılmak üzere **Şehzâde Selim**'e bir mektup gönderdi. **Şehzâde Selim**, buna kendisi de ricâ yollu bir mektup ekleyerek Kazvin'e ulaştırdı. Bu mektuplarda tatlı sert bir üslup hâkimdi. Şah'a **Şehzâde Bâyezid**'i derhâl emrindeki askerlerden tecrid ederek Osmanlılar'a teslim etmesi, bu yapılmadığı takdirde O'nu yakalamak üzere bir orduyla İran toprağına girileceği tehdidi ileri sürülmekteydi. Hatta bu mektuplara ilâveten Osmanlı devlet ricâlinin –asker

ve sivil- bu husûsta müttefik olduklarını göstermek üzere hem **Sokollu Mehmed Paşa** ve hem de **Lala Mustafa Paşa**, Şah'a birer mektup göndermişlerdi. Tâ ki; **Şah Tahmasb**, Osmanlılar'ın bu husûstaki kararlılığını lâyıkıyla anlayabilsin!.. Bununla da iktifâ edilmeyerek İran hudûdundaki askerî vâlilere herhangi bir harekât için her an hazır bulunmaları tâlimâtı verildi.

Diğer tarafdan **Şehzâde Bâyezid**'i yakalamak üzere gönderilmiş bulunan **Sokollu Mehmed Paşa**, emrindeki askerlerle **Şehzâde Selim**'e mülâki olmuş bulunuyordu. Padişah'ın tâlimâtı üzere şehzâdenin emrindeki kuvvetlerle birlikte Halep'te kışlamalarını ve İran'dan gelebilecek bir tecâvüze karşı orada hazır beklemelerini emreden Padişah, bir iki ay sonra hududda bir kıpırdanma olmayınca **Şehzâde Selim**'e sancağının başına dönmesini emretti. Birkaç ay sonra da O, babasıyla bir durum müzâkeresi yapmak üzere İstanbul'a gelip tekrar sancağına döndü.

Kanûnî'nin her şeyden önce sulh ve müsâlemet yolunu tercih etmesine mukabeleten **Şah Tahmasb** da önce aynı yolu seçti. İstanbul'dan gelen bütün mektupları **Şehzâde Bâyezid**'e okuyup göstererek birlikte af talebini ihtivâ eden bir mektup kaleme aldılar. Şah, bu mektubu kalabalık ve alâyişli bir elçi gurubu ile İstanbul'a gönderdi. Heyetin başında **Tâbût Ağa** nâmında biri vardı.

Bu sırada bu işe büyük bir ehemmiyet etfeden **Kanûnî Sultan Süleyman**, Kırım'dan Arabistan'a kadar ülkenin kuzey ve doğusundaki bütün kumandanları muhtemel bir İran tecâvüzüne karşı alarma geçirtmiş, **Şehzâde Bâyezid**'e karşı gerek kardeşiy-

le giriştiği savaşta ve gerekse de tâkip işinde yararlılık gösterenleri taltif edip büyük mevkileri geçirmiş, ihmâli görülenleri ise cezâlandırmış bulunuyordu.

Şah Tahmasb, **Şehzâde Bâyezid** ile birlikte ve O'nunla istişâre sûretiyle **Kanûnî Sultan Süleyman**'dan af talep eden bir mektup kaleme alıp bunu İstanbul'a gönderdiği heyetin başkanı **Tâbût Ağa**'ya teslim etmekle birlikte şehzâdeden gizli olarak O'na şifâhî bir takım tâlimâtlar da vermişti ki bunların başında Bağdad şehrinin iâdesi geliyordu. Henüz nasıl bir haberle geldiği belli olmayan İran heyeti İstanbul'da önce oldukça itibarlı bir sûrette muâmele gördü. Fakat O, paşalarla konuşurken asıl maksadını ortaya koyarak **Şehzâde Bâyezid**'in Osmanlı'ya teslimi mukabilinde Bağdad şehrinin İran'a iâdesini talep edince Sadrazam **Rüstem Paşa**, elçiye öfkeyle:

"- Bu talebinizin cevabı bendedir! Merd iseniz ortaya çıkın da benden cevabınızı alın!" diye öfkeyle bağırdıktan sonra elçiyi tahkir eden pek ağır sözler söyledi. Osmanlı'nın her İran seferinde başta şahlar olmak üzere er meydanına çıkamayıp doğuya doğru kaçmış bulunduklarını hatırlatarak bu kafayla giderlerse yine benzer bir âkıbete dûçar olacaklarını ihtar etti.

İran elçileri İstanbul'dan eli boş döndüler. Talep ettikleri Bağdad şehri yerine şehzâdeye mukabil ancak bir hazine verileceği vaadinde bulunulmuş olduğunu öğrenen İran şahı **Şehzâde Bâyezid** ile ilgili hâdiselerin kendisi için iki ucu kirli bir değnek halini almaya başladığını düşünmeye başladı. Zirâ İstanbul'a gönderilen elçilere ileri sürülen tehdidler-

den o da **Kanûnî**'nin yeni bir İran Seferi'ne çıkmasından korkmaya başladı.

Diğer taraftan **Şehzâde Bâyezid** de İran elçisi **Tâbût Ağa**'nın İstanbul'da mâruz kaldığı muâmele ve yapılan müzâkerelere dâir ortaya çıkan şâyiâlardan İran'ın kendisini iâdesi mukâbilinde Bağdad şehrinin talep edilmiş olduğunu öğrenince büyük bir öfkeye kapıldı. Şahsıyla vatan toprağının değiş tokuş edilmesine gönlü râzı olmayan **Şehzâde Bâyezid**, adamlarından **Kuduz Ferhad**'ın kendisine Acem Mülkü'nü ele geçirmek husûsundaki teklifini hatırladı. Fakat bu artık yapılamazdı. Çünkü emrinde artık sâdece üç bin asker kalmış diğer dokuz bin adamı İran'ın dört bucağına dağıtılmış bulunuyordu. Artık Şah'ın sûiniyetli olduğundan şüphe etmiyordu. Fakat içine düştüğü bu lâbirentten nasıl kurtulabilirdi?!

Bu sırada ise İran-Osmanlı arasında kendisiyle alâkalı olarak mektupların gelip gitmesi sıklaşmıştı. Şah, O'na bu mektuplarda ileri sürülen talep ve iddiâlardan artık hiç bahsetmiyor ve soğuk davranıyordu. **Şehzâde Bâyezid**, uzun uzun düşündükten sonra zorlu bir muhâsarada kalan bir kumandan gibi emrindeki üç bin kişiyle bir hurûç hareketi yapmayı düşündü. Bu düşünceyle adamlarından **Arap Mehmed**, **Nişancı Mustafa Çelebi** ve **Kara Uğurlu** ismindeki bir şahısla **Kuduz Ferhad**'ı dâvet ederek onlarla gizli bir toplantı yaptı. Bu toplantıda alınan karar gereğince emrindeki üç bin kişiyle Şah'ın sarayı basılacak, Şah öldürülecek, bu sûretle hâsıl olan kargaşadan istifâde ile Şirvan ve Gürcistan taraflarına doğru kaçılacaktı. Çünkü şehzâdenin üç bin kişilik bir kuvveti bile Şah'ın sarayı etrafındaki muhâfızla-

rından fazla bulunuyordu.

Lâkin bu toplantıya katılanlardan **Arap Mehmed**, bu gizli plânı Şah'ın adamlarından **Hasan Beg-Ustaclu**'ya duyurunca Şah durumdan haberdâr oldu. Lâkin **Arap Mehmed**'in bu ihânetine şâhid olanlardan şehzâdeye sâdık biri durumdan derhâl **Şehzâde Bâyezid**'i haberdâr etti. Bunun üzerine Şah'ın harekete geçmesinden evvel çabuk davranarak **Arap Mehmed**'i derhâl îdam eden **Şehzâde Bâyezid**, plânını tatbike imkân bulamadı. Zirâ Şah, çarçabucak **Şehzâde Bâyezid**'in sarayı etrafında bir takım çapulcular toplatarak sarayı taş yağmuruna tuttu. Şah, kafese soktuğu kuşu kaçırmamak için ikiyüzlülüğe devam ederek birkaç adamını şehzâdeye gönderip sarayın etrafında toplanan gürûhun cezâlandırılacağını bildirmekle beraber O'nu ertesi gün için Şah'ın, şerefine tertip ettiği bir ziyâfete dâvet ettiler. **Şehzâde Bâyezid** artık kendisi hakkındaki hayırhahlığından (iyi niyetinden) şüphe etmekle beraber O'nun plânı hakkındaki duyduklarına dâir iknâ edebileceği ümidiyle dâveti kabul etti ve böylece hayatının en büyük hatasını işledi.

Ertesi gün **Şehzâde Bâyezid**, birkaç yakınıyla birlikte Şah'ın dâvetine giderken O'nun plânladığı üzere güzergâhta pusuya yatırılmış olan İran askerleri ortaya çıkıp şehzâdeye saldırdılar. Maksadları O'nu öldürmek değildi. Canlı yakalayıp hapsederek Osmanlı'yla devam etmekte olan pazarlıklarda bir koz olarak kullanmaktı. Nitekim öyle de oldu. Şehzâde ve etrafındaki birkaç yakınının karşı koymaları bir fayda vermeyip şehzâde hâricindeki herkes öldürüldü. Şehzâde ise, yakalanıp hapsedildi. Şah'ın tâlimâtıyla bir

gece baskını sonucu şehzâdenin etrafındaki bakiye askerlerin bin kadarı tamamen kılıçtan geçirildi. Taşraya gönderilmiş olanlar da yine O'nun bir tâlimâtı ile aynı âkıbete mâruz kaldılar. Şehzâde'nin Türkmen Beyleri nezdinde kalmakta olan dokuz bin kişinin de en az yarısı bu sûretle imhâ edildi. Sağa sola kaçabilen bazısı da bu bâdireden güçlükle kurtulabildi.

Şehzâde Bâyezid ise, artık Şah'ın elinde hapisteydi. O, artık "**ÖRÜMCEK AĞI**"na düşmüş bir sinekten farksız bulunuyordu.

VIII
BABA OĞUL ARASINDA MÜŞÂARE

"**Müşâare**" iki kişi arasında karşılıklı olarak şiirle atışmayı veya yazışmayı ifâde eden bir edebiyat tâbiridir. Bunun Edebiyat Târihi'nde pek çok örneği vardır ki, bunlar arasında ilk akla gelen **Fâtih**'in tâlihsiz evlâdı **Şehzâde Cem** ile **Veli Bâyezid** veya her ikisi de büyük bir divan şâiri olan **Kanûnî Sultan Süleyman** ile **Şehzâde Bâyezid** arasında vâki olmuştur.

Divan sahibi olan **Kanûnî** şiirlerinde mahlas (takma ad) olarak "**Muhibbî**", **Şehzâde Bâyezid** ise "**Şâhî**" kelimelerini kullanıyorlardı.

"**Divan**" kelimesi ise, **Siyasî Târih** ile **Edebiyat Tarihi**'nde birbirinden çok farklı mânâlarda kullanılmıştır. Bu kelime, Siyasî Târih'te -bugünkü hükûmet mefhûmuna benzer bir şekilde- devletin en üst kademesini teşkil ederek hayatî ehemmiyeti hâiz kararları alan hey'et hakkında kullanılır. Bir nevi devletin zirvesindeki encümen demektir. Edebiyat

Tarihi'nde ise herhangi bir mevzuda tedvin edilmiş (derlenip toparlanmış) eseri ifâde eder. Meselâ meşhur "**Divân-ül- Lügât-üt-Türk**" adlı eser gibi. Sonraları bu mânâ daraltılarak manzum sözlerin topluca yazıldığı kitaba divan ismi verilmişti. Bu tâbir böylece şâirlerin müntehap (seçilmiş) şiirlerini ihtivâ eden mecmua mânâsında kullanıldığı halde daha sonra sadece bir şâirin defteri yerine isti'mâl edilmeye başlandı. Fuzûli Divanı, Nef'î Divanı gibi ki **Fuzûli**'nin ve **Nef'î**'nin yazmış oldukları manzûmeleri ihtivâ eden kitap demektir.

Bu kelime, halk lisânında başka mânâlarda da kullanılır. Meselâ: Bir nevî kanepeye de divan denilir. Bazan bir mahkeme heyeti de bu namla anılır: **Divan-ı Âli** veya **Divan-ı Harb** gibi. Bir âmir huzûrunda eller önde kavuşmuş olarak ihtirâm vaziyetinde durmak da "**divan durmak**" şeklinde ifâde edilir.

Osmanlı Hanedânı mensuplarında edebiyat ve hâssaten şiirle meşgul olmak âdeta ırsî bir meziyettir. Birçok Osmanlı pâdişahı ve şehzâdesi divan sahibidir. Bunlar arasında **Bâyezid**'in rakibi **Şehzâde Selim** bile vardır. Gerçekten O'nun da babası gibi yüksek bir şâir olduğuna kabule O'nun şu bir beyti bile tek başına kâfidir:

"Biz bülbül-i muhrik dem-i gülzârı firâkiz!
Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden..."

Kanûnî'nin ise,

"Cihan içre mûteber bir nesne yok devlet gibi,
Olmaya Cihan'da devlet bir nefes sıhhat gibi"

beyti âdeta darb-ı mesel olmuştur.

Şehzâde Bâyezid ise Kazvin'de dört oğlu ile birlikte hapsedilince daha önce şu şiiri yazmışken:

"Reddettilerse ger, bizi Osman erenleri,
Etti kabul dili Acemistan erenleri!..
İhsan ettiler bize ihsan erenleri,
Rahm ettiler felâketimiz çünkü gördüler!..
İki cihanda n'ola şefi olsalar bize.
İran erenleri ile Turan erenleri!..
Bu "Şâhî"nin günâhını affetse nola
Sultan-ı Rûm-i memleket Osman erenleri."

bu defa büyük ümitsizlikle:

"Ben nice zâyi etdim tûl-i emelle nefsi
Kalmadı zerre kadar bu dilde bu Dünyâ hevesi."

sözlerini söylemiştir.

Daha sonra da şu manzume ile babasından son bir defa daha af diledi:

"Ey serâser âleme sultan Süleymânım baba,
Tende cânum cânımın içinde cânânım baba,
Bâyezidine kıyar mısın benim cânım baba?
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba.

Enbiyâ-yı ser defter, yani ki Âdem hakkiyçün
Hem dahi Musâ ile İsâ ü Meryem hakkiyçün,
Kâinâtın serveri, ol rûh-i a'zâm hakkiyçün,
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba.

Sanki Mecnûnam, bana dağlar başı oldu durak,
Ayrılub bi'l cümle mâl ü mülkden düşdüm ırak,
Dökerim gözyaşunu "Vâ-hasretâ dâdü'l firâk"
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba.

Kim sana arz eyleye hâlüm eyâ Şâh-ı kerîm?
Anadan, kardaşlarumdan ayrılub kaldım yetîm,
Yok benim bir zerre isyânum, sana Hakdur 'alîm,
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba.

Bir nice ma'sûmum olduğun şehâ bilmez misin?
Anların kanuna girmekden hazer kılmaz mısın?
Yoksa ben kulunla Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba

Hak-te'âlâ kim cihanun Şâhı itmüşdür seni,
Öldürüb ben kulunu, güldürme şâhım düşmeni.
Gözlerüm nûru oğullarımdan ayırma beni,
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba

Tutalum, iki elim başdan başa kanda ola,
Bu meseldür söylenür kim, "Kul günah itse n'ola ?"
Bâyezid'in suçunu bağışla, kıyma bu kula,
Bî-günâhım, Hak bilür, devletlü sultânım baba.

"ŞAHÎ"

Kanûnî, oğlunun bu tazarrûnâmesi (yalvaran mektubu) eline ulaşıp da onu okuyunca gözyaşlarını tutamadı. Sonra kimsenin görmesini istemediği gözyaşlarını kurulayarak kalemi eline alıp oğluna aynı

vezinle şu cevabî mâhiyetteki şiiri yazdı:

Ey demâden, mazhar-ı tuğyân ü isyânum oğul!
Takmıyan boynuna hergiz tavk-ı fermânum oğul,
Ben kıyar mıydım sana ey Bâyezid Hân'um oğul,
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Enbiyâ vü evliyâ, ervâh-ı âzam hakkiyçün,
Nûh u İbrâhim ü Musâ İbn-i Meryem hakkiyçün,
Hatem-i âsâr-ı nübüvvet Fahr-i Âlem hakkiyçün,
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Âdem adın itmiyen Mecnûn'a sahrâlar durak,
Kurb-i ta'atden kaçanlar dâimâ düşer ırak,
Ta'n değildür der isen "Vâ hasretâ, dâdü'l-firak"
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Neş'et-i Hakdur übüvvet, râm olan olur kerîm,
"Lâ tekul üf!" kavlini inkâr iden kalur yetim,
Ta'at'a, isyâna 'alimdir Hudavend-i kerîm,
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Rahm ü şefkat, zîb-i îmân olduğun bilmez misin?
Ya, dem-i ma'sûmu dökmekden hazer kılmaz mısın?
'Abd-i âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın?
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Hak, reâya-yi mu'tie râ'î itmüşdür beni,
İsterüm mağlûb idem ağnâma zi'eb-i düşmeni,
Hâşâ'lillâh öldürürsem bî-günâh nâgâh seni,
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

Tutalum iki elün başdan başa kanda ola,
Çünki istiğfar idersün, biz de afv itsek n'ola?
Bayezîd'üm suçunu bağışlarum gelsen yola,
Bî-günâhım dime bâri, tevbe kıl cânum oğul.

"MUHİBBÎ"

Bu cevap, **Kanûnî**'nin oğlunu afvettiğini gösteriyordu. Zirâ bu şiirin son kıt'ası olan

"Tutalum iki elün başdan başa kanda ola,
Çünki istiğfar idersün, biz de afv itsek n'ola?"
beyti bunu açıkça göstermekteydi.

Herkesin bildiği bir gerçektir ki o zamanın lisânına göre "**N'ola**", "**ne ola! , ne olur, ne çıkar, ne beis var?**" gibi mânâlarda kullanılmaktaydı. Bunun mânâsı:

"- Mâdem ki sen afvedilmeni istiyorsun, bende seni afvediyorum. Bunda bir beis görmüyorum!" demekten başka bir şey değildi.

Halbuki **Kanûnî**, O'nun İran'a sığındığını öğrendiği esnâda aldığı tedbirlerden biri olarak Kırım Hanı'na yazdığı mektupta:

"- **Şehzâde Bâyezid**'in eğer ölüsüdür ve eğer dirisüdür ele geçirilmesi makbûlümdür." demişti. Sonradan O'nun katline fetvâ almış olduğu halde kendisinin ve evlâdları ile birlikte sağ olarak teslimini şart koşmuştur.

Baba oğul arasındaki bu müşaare (şiirleşme) devam ederken İran ve İstanbul arasındaki mektuplaşma devam etmiştir. Çünkü Şah, eline geçen bir fırsatı azamî tâviz koparmak gayreti peşinde koş-

maktan bir an bile vazgeçmemiştir. **Kanûnî Sultan Süleyman**, **Şehzâde Bâyezid** ve dört oğlunun mutlaka sağ olarak teslimi mukabilinde İran'a kendisi tarafından dokuz yüz bin, ayrıca **Şehzâde Selim** tarafından da üç yüz bin altın olmak üzere bir milyon ikiyüz bin altın verileceği taahhüdünde bulunmuştu. Bundan daha fazla bir tâvize asla rızâ göstermemişti. İran şahı **Tahmasb** ise, Padişah'ın bu kat'î irâde beyânı üzerine daha fazla bir tâviz koparamayacağını anlayınca buna râzı olmuştur.

İran Şahı'nın **Şehzâde Bâyezid**'in bu sûretle vâkî olan pazarlık sonunda âdeta ticârî bir metâ haline getirmiş olduğundan habersiz bulunan **Şehzâde Bâyezid**, âdeta bir feryadnâme mâhiyetindeki şu şiiriyle babasına müşaare yoluyla son hitâbında şöyle diyordu:

Nideyin zâyi' idüp tûl-i emelle nefesi
Kalmadı zerre kadar dilde bu dünyâ hevesi
Iztırâbı kogul ey mürg-i revân sabreyle
Eskiyüp işte harâba varıyor ten kafesi
Kârbân-î reh-i iklîm-i adem menzilinün
Dokunur oldu dilâ sem'ime bank-î ceresi
Gafil olma gözün aç dîde-i hak-bîn ola gör
Hâr görme has-ü-hâşâk ile mûr-û-mekesi
Şâhi-î bîdil-ü-bimâr-u-günehkâra ne gam
Sen olursan eger ey lütf-i Hüdâ dest-resi

Lâkin ne yazık ki kendisini Osmanlı'ya satmaya karar veren İran şahı **Tahmasb**'ın karaktersizliği sebebiyle bu "**BABA OĞUL ARASINDA MÜŞÂARE**"den hiçbir netice hâsıl olmayacak, fazladan Padişah'ın ileri

sürdüğü şartlardan biri olan "kendisi ve evlâdlarının sağ olarak teslimi" şartına da riâyet edilmemesiyle hayatını kaybedecektir.

IX
SON PERDENİN KAPANIŞI

Pazarlık şansını artırmak için Osmanlı'yı uzun süren mektuplaşma ve müzâkerelerle oyalayan **Şah Tahmasb**, kendine vaad edilen bir milyon ikiyüz bin altına ilâveten Bağdad'da iki İran memurunun müşâhid sıfâtıyla bulundurulmasına müsaade edilmesi ve Kars Kalesi'nin İran'a teslim olunması taleplerini de şifâhî bir sûrette ileri sürünce artık bu gâileden bıkıp usanmış bulunan **Kanûnî Sultan Süleyman**, ilk fırsatta bu tâvizlerin geri alınacağı düşüncesiyle İran elçilerine:

"- Pekâlâ, kabûlümdür." demek mecbûriyetinde kalmıştı.

Lâkin kurnaz Şah, Osmanlı karşısındaki kendi güçsüzlüğünü bildiğinden **Şehzâde Selim** tarafından İranlılar'la bundan böyle artık dâimî bir sûrette dost kalınacağına dâir bir ahidnâme de yazılıp verilmesini talep etti. Çünkü **Şehzâde Bâyezid**'in bertarafıyle **Şehzâde Selim**, Osmanlı tahtının yegâne vârisi hâline geleceği cihetle bu taahhüdünü **Kanûnî**'den değil **Şehzâde Selim**'den talep etmişti.

Osmanlılar artık müzminleşen bu baş ağrısından kurtulmak için verilen tâvizlerin yakın bir gelecekte geri alınacağı düşüncesiyle bu talebi de kabul ettiler. Bunun üzerine İran başşehri Kazvin'e, **Kanûnî** tarafından Van Beylerbeyi **Hüsrev Paşa** ile **Sinan Ağa**, **Şehzâde**

Bâyezid ve evlâdlarını sağ olarak teslim almak üzere İran'ın başşehri Kazvin'e gönderildi. Bunlar İran'a giderken Konya'da **Şehzâde Selim**'e uğradılar. **Şehzâde Selim**, İran şahıyla babası arasında teati edilen (gelip giden) mektuplardan babasının **Şehzâde Bâyezid** ve dört oğlunu sağ olarak istediğini ve fazladan olarak O'nun tekrar Amasya Sancağı'na iâde edileceği husûsunda kendisine teminat verilmesi teklifinden haberdârdı. Bu durum kendi hesabına ters düştüğü için İstanbul'dan gönderilen bu iki kişiye iki sâdık adamı olan Çavuşbaşı **Ali Ağa** ile **Firuz Bey**'i kattı. Onlara **Şehzâde Bâyezid** ve oğullarının teslimi ânında babasının mümessillerine fark ettirmeden hemen oracıkta katletmeleri tâlimâtını verdi. Tabii **Selim**, **Kanûnî**'nin emrine mugâyir olarak verdiği bu emrin gizli tutulmasını sıkı sıkıya tembihledi. Bu Padişah irâdesine aykırı hareket ortaya çıktıktan sonra da kabahati **Ali Ağa** ve **Firuz Bey**'e yıkarak kendisini temize çıkarmayı düşünüyordu. Bu sûretle babasına itaatsizliği sâbit olsa bile artık taht için rakipsiz bir vâris durumuna geleceği için O'nun yapabileceği pek bir şey kalmamış olacaktı.

Bu dört kişilik heyet vaad edilen bir milyon ikiyüz bin altının peşinâtı olarak beşyüz bin altını hâmil bulunuyorlardı. Fazladan olarak İran Şahı'na sunulmak üzere pek kıymetli hediyeler de götürüyorlardı.

Heyet Kazvin'de Şah tarafından büyük bir hüsnü kabul gördü. Padişah'ın irâdesinin **Şehzâde Bâyezid** ve oğullarının sağ sâlim bir İran heyeti ile birlikte Erzurum'a vâsıl olması hâlinde taahhüd edilen meblâğın bakıyyesinin de orada ödeneceği yolundaydı. Şah'ın şifâhî olarak Kars Kalesi'ni talep etmesine mukabil Padişah'ın buna dâir kabülü de şifâhî bir sûrette

vâkî olduğundan bundan bahsedilmemişti. Bu irâdeyi dinleyen Şah, **Şehzâde Bâyezid**'i kendi mûtemed adamlarının muhâfazası altında Erzurum'a sağ olarak ulaştırmak yerine O'nu Kazvin'de bu heyete teslim etmeyi kendi menfaatine daha uygun buldu. Çünkü **Şehzâde Selim**'in adamı olan **Ali Ağa**, O'nun efendisinden yani **Şehzâde Selim**'den talep ettiği dostluk anlaşmasının ancak bu sûretle gerçekleşebileceğini bildirmişti. Bu noktaya büyük bir ehemmiyet atfeden Şah, kendisine bu haberi veren **Ali Ağa**'ya:

"- **Şehzâde Bâyezid**'i, şahsen tanır mısın?!" diye sorunca O hiç tereddüd etmeden:

"- Şah'ım!" dedi. "Tanımaz olur muyum?! Yıllarca hizmetinde bulundum. Ne kadar kılık kıyâfet değiştirirse de ben O'nu kaşından, gözünden, değişmeyecek olan sîmâsından yine de tanırım."

Bunun üzerine **Şah Tahmasb**, 23 Temmuz 1562 günü **Şehzâde Bâyezid**'in hapsedildiği yere birkaç muhâfız göndererek O'nun İstanbul'dan babasının nezdinden gelen bir heyete teslim edileceğini, bu sebeple Şah'ın sarayına götürüleceğini bildirdiler. Ancak Şah'ın tâlimâtıyla O'nu hapsolduğu yerden çıkarmadan önce sakal ve bıyıklarını tıraş ettirdiler. Sırtına ancak dilencilerin giyebileceği eski püskü bir elbise giydirdiler. Başından kavuğunu çıkarttırarak O'nun yerine yırtık bir imâme kondurdular. Ayağına eski püskü bir pabuç giydirdiler. Böylece tam bir dilenci kıyâfetine sokulmuş olan **Şehzâde Bâyezid**'i alıp Şah'ın sarayına getirdiler. Şah, **Selim**'in adamı **Ali Ağa**'nın diğer heyet mensuplarından gizlediği şehzâdeyi öldürmek husûsundaki niyete vâkıf bulunuyordu. Bu sebeple **Şehzâde Bâyezid**, Osmanlı heyetiyle burada karşı-

laştığı anda Şah, **Ali Ağa**'ya dönerek:

"- Bu âdemi tanır mısın?!.." diye sorunca **Ali Ağa** tanınmasına imkân olmayan bir kılıktaki bir şehzâdenin kollarına girmiş muhâfızlar tarafından huzûra getirilmesinden dolayı –tanımış olsa da olmasa da-:

"- Bilirüm Şah'ım! Bu **Şehzâde Bâyezid**'dir!.." deyince Şah heyete:

"- Alın, götürün, O artık sizindir!" tâlimâtını verdi. Halbuki Padişah'ın irâdesi O'nun sağ olarak İranlı muhâfızların koruması altında Erzurum'a kadar ulaştırılması mâhiyetinde idi. Lâkin Şah, **Kanûnî Sultan Süleyman**'dan ziyâde müstakbel Osmanlı Padişahı **Şehzâde Selim**'in **Ali Ağa** vâsıtasıyla haberdar olduğu arzusuna râm olmayı kendi devletinin geleceği bakımından daha doğru telakki ettiğinden şehzâdeyi bedeli mukabilinde satılan bir meta'mış gibi heyete teslim etti. **Ali Ağa** hazırlıklıydı. **Şehzâde Bâyezid**'in kollarına girmiş olan İran muhâfızlarının çekilmesi üzerine O'nun üzerine atlayarak Şah'ın gözleri önünde kalbine sapladığı hançerle zavallı şehzâdeyi katletti. Diğer heyet mensuplarının **Ali Ağa**'ya hiddetle bağırarak:

"- Ne yapıyorsun?! Bu yaptığın Padişah'ımızın emrine mugayirdir!" tarzındaki itirazdan bir netice hâsıl olmadı. Zirâ hazırlıklı olan **Ali Ağa** âni bir hareketle hançerini şehzâdenin tam kalbine saplamış bulunuyordu. Şehzâde aldığı bu darbeyle yıkılırken:

"- Evlâdlarımı görmek istiyorum. Onları buraya getirin!" diye feryad ettiyse de cümlesini tamamlamadan vefât etti.

Hakikaten bu hareket sâdece Padişah'ın tâlimâtına, değil aynı zamanda kadîm Osmanlı an'anesine aykırı idi. Zira Osmanlılar'da Hanedan mensuplarının

kanını akıtmak uğursuz sayıldığından onlar gerektiğinde yay kirişi ile boğularak idam edilirlerdi.

Şah, huzûrunda işlenen bu cinâyete seyirci kalmakla yetinmeyerek **Ali Ağa**'yı kendi muhâfızları nezâretinde **Şehzâde Bâyezid**'in dört oğlunun hapsedildiği evlere göndererek aynı günde onların da birer birer katledilmesini gerçekleştirtti.

Kazvin'de cereyân eden bu fâciânın bir müddet sonra tafsilâtını öğrenen **Kanûnî Sultan Süleyman,** emrine muhâlif bir sûrette işlenmiş olan cinâyetin mes'ûlünü aradığında karşısında **Selim**'in adamı **Ali Ağa**'yı buldu. O güyâ bu işi **Şehzâde Selim**'in emriyle değil de kendi irâde ve arzusuyla icrâ etmişti. Bundan maksadı da efendisine yaranmakmış. Zeki Padişah bu yalanı yutmamakla beraber artık hayatta tek şehzâdesi kalmış olduğundan yapacak bir şey bulamadı ve söylenenlerin yalan olduğuna inandığı için de **Ali Ağa**'yı cezâlandırmak yoluna gitmedi. Fazladan olarak İran Şahı'na karşı diğer taahhüdlerini de îfâ etmedi.

Şehzâde ve evlâdlarının cesedleri tahnid olunarak Osmanlı heyeti refâkatinde İran'dan ayrıldı. Anadolu'da öteden beri büyük bir gayr-i memnun kitle bulunduğu ve bunlar **Şehzâde Bâyezid**'e taraftar olduğu cihetle cenâzelerin geçtiği yollarda büyük nümâyişler oldu. Herkes bu cinâyetlerin mes'ûlü olarak **Şehzâde Selim**'i görüyor ve O'na lânetler okuyordu. Bunu haber alan **Şehzâde Selim,** cenâzelerin Sivas'a ulaştığı bir yerde, yola bu şekilde daha fazla devam edilmeyerek onların güzergâhta uygun bir yere defnedilmelerini emretti. Halkın aksülamelinin daha fazla devam etmesini önlemek için bu emir derhâl tatbik olunarak cesedler Sivas şehrinin hâri-

cinde "**Melik Acem**" Türbesi yakınına defnedildiler.

Fakat bu tedbir işlenen cinâyetlerden doğan infiâli teskin etmeye yetmedi. Heyet Kazvin'den yola çıktığı sırada önce İranlılar'ın sonra da Osmanlı topraklarına girildiğinde mahallî halkın **Şehzâde Bâyezid** lehine heyeti taş yağmuruna tutmaya kadar varan aksülameller nihâyete ermedi. **Kanûnî Sultan Süleyman**, bundan sonra da on seneye yakın bir müddetle Anadolu'da bu fâciâdan doğan aksülamellerle uğraşmak mecbûriyetinde kaldı.

Bâyezid taraftarları Amasya ve Ankara'da büyük bir yekûn tuttuğu için buralarda bir nevi devlet terörü ile halkın muhalefeti bertaraf edilmeye çalışıldı. Birçok **Bâyezid** taraftarları üstelik fetvâ da alınarak îdam edildi. O'nun îcâdı olan "**yevimlü**" askerlerin ortadan kaldırılması için pek çok müşkilât çekildi. Buna rağmen Anadolu'da Amasya, Tokat, Bursa, Balıkesir, Aydın ve Saruhan'da yıllar süren isyan hareketleri görüldü. Daha sonra bu isyanlar Doğu Trakya bölgesine bile sıçradı. Her tarafta gayr-i memnun insanlardan birçok şekâvet (eşkıyalık) hareketleri zuhûr etti.

Bunun üzerine merkezî hükûmet bir kısım yeniçeri askerini mahallî intizâmı temin maksadıyla Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasına gönderdi. "**Yasakçı**" veya "**korucu**" nâmıyla anılan bu insanlar böylece merkezî otoriteden uzaklaştıkları için bozulmaya başladılar. Rüşvete bulaştılar. Yeniçeri nizamlarına aykırı olarak evlenip mal mülk sâhibi olmaya başladılar ki; o zamana kadar birçok zaferde büyük bir pay sâhibi olan yeniçerilerin bozulmaları işte bu sûretle başlamış oldu. Bu durum 1595 Yılı'nda ortaya çıkan müteselsil "**Celâlî İsyanları**"na kadar devam etti. Bu celâlî is-

yanlarının bastırılması ise, kolay olmadı. Tahminen iki kardeş arasında Konya ovasında başlayan muhâbereden itibâren kırk bin civârında insanımız telef oldu.

Şehzâde Bâyezid'in ortadan kaldırılmasından sonra **Şehzâde Selim**'in sancakbeyliği Konya'dan Kütahya'ya nakledildi. Oğlu **Şehzâde Murad** ise, Akşehir'den Manisa Sancakbeyliği'ne getirildi. **Şehzâde Selim**, kardeşiyle olan ihtilâfta babasıyla birlikte kendi tarafını tutan **Sokollu Mehmed Paşa**'ya kızını vererek O'nu kendine damad yaptı. **Bâyezid** taraftarlarının çıkardığı gâileler müzminleştiği bir hengâmda **Kanûnî Sultan Süleyman**, bu mesele ile ilgili olarak **Sokollu Mehmed Paşa**'yı huzûruna dâvet edip:

"- Paşa hazretleri!" dedi. "Bu ne haldir ki; **Şehzâde Bâyezid**'in benim de tasvib etmediğim bir sûrette ortadan kaldırılması sebebiyle ortaya çıkan karışıklıklar bir türlü bitmemektedir. Bu durum **Şehzâde Bâyezid**'in halk ve asker tarafından tahmin edemeyeceğimiz derecede sevilmesinin eseri midir, yoksa bunun başka bir sebebi de var mıdır?!"

Sokollu Mehmed Paşa:

"- Efendimiz!" dedi. "İki evlâdınız arasında ihtilâf başladığında **Şehzâde Bâyezid** "**yevimlü**" adıyla asker toplamaya kalkışmıştı. Çok büyük bir kolaylıkla O'nun etrafına toplananların yirmi bin kişiye ulaştığı haberi geldiği sırada da benzer bir sual ile fikrimi sormuştunuz. Bendeniz o zaman ülkenin içinde bulunduğu mâlî sıkıntıları ve tımarlı askerlerin memnuniyetsizlik sebeplerini uzun uzadıya arz etmiştim. O sözlerimi hatırlayınız. Bu durumda bir değişiklik olmamış, üstelik tutuşmaya âmâde olup, bir kıvılcım bekleyen otlar gibi gayr-i memnun kitlelerin ellerine

bir de **Şehzâde Bâyezid**'in haksız olarak öldürülmesine inandıkları bir bahâne geçmiş bulunmaktadır. Memnûniyetsizliklerini izhâr için bu hâdiseyi bahâne olarak kullanmaktadırlar." dedi.

Bunun üzerine **Kanûnî Sultan Süleyman**:

"- O halde çâre nedir?" diye sordu.

Sokollu Mehmed Paşa:

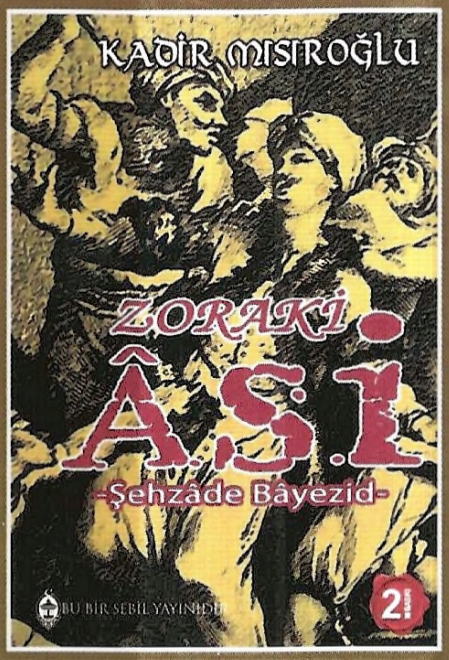
"- Çâre sizce de mâlum olduğu üzere ülke dâhilinde umûmî bir ıslahat yapmaktır." deyince, Padişah:

"- Bu gâile ortaya çıktıktan beri her tarafta ıslahat yapmakta olduğumuz mâlumun değil midir?!" şeklinde bir sual sorunca **Sokollu Mehmed Paşa**:

"- Hay hay, mâlumumdur. Ancak bugün görmekteyim ki; yapılanlar kâfî gelmemiştir. Daha köklü bir ıslahata ihtiyaç vardır."

Bu söz üzerine artık bir hayli ihtiyarlamış ve yorgun düşmüş bulunan **Kanûnî Sultan Süleyman,** tecrübeli vezirini:

"- Islahat hareketlerinin neticesi çabuk alınmıyor. Her ne yaparsak yapalım ülkede huzur ve sükûnun avdeti için zamana, sabırlı olup beklemeye ihtiyaç devam etmektedir. Doğrusu ben tâlihsiz evlâdım **Şehzâde Bâyezid**'in Kazvin'de emrime muhâlif olarak öldürülüşünü, bu baş ağırtan gâilede "**SON PERDENİN KAPANIŞI**" sanmıştım. Bundan dolayıdır ki o fâciâya sebep olanları cezâlandırmadım. Lâkin şimdi anlıyorum ki, o hâdise bu ihtilâfta «**SON PERDENİN KAPANIŞI**» değilmiş. Mevlâ devletimizin ve milletimizin muîni (yardımcısı) olsun!" dedi.

VATAN ÇOCUKLARININ SAF DİMAĞ VE GÖNÜLLERİNE , ONLARIN UFUKLARINI AYDINLATACAK BÜYÜK VE ULVÎ DÜŞÜNCELERİN İLK TOHUMLARINI EKEBİLMEK HERŞEYDEN ZİYÂDE TARİH ŞUURUNUN BESLENMESİYLE MÜMKÜNDÜR.

BU MAKSATLADIR Kİ DERİN BİR İSLAMÎ ŞUURLA YOĞRULMUŞ OLAN OSMANLI TARİHİNİ BAŞTAN BAŞA BİR SERİ ROMAN HALİNDE ORTAYA KOYMAK İHTİYACI HİSSETTİK .

BİR SERİ TEŞKİL EDEN BU ESERLER , BİR TAKIM TARİHÎ KAHRAMANLAR VESİLE EDİNİLEREK GENÇ DİMAĞLARIN İSLAMÎ ESASLARIN FİİLÎ ÖRNEKLERİYLE KAVRAYABİLMELERİ İÇİN YAZILMIŞTIR .

FİKRÎ VE FİİLÎ MUHTEVÂLARI KASDEN SAKATLATILMIŞ GENÇLERİMİZİN , HAKKA VE HAYRA YÖNLENDİRİLMELERİNDE EN MÜESSİR BİR VASITA OLABİLECEK BU ESERLERİN YAYINLANMIŞ OLANLARI -ŞİMDİLİK - ŞUNLARDIR ;

1 - KANLI DÜĞÜN
2 - UZUNCA SEVİNDİK
3 - KIRIK KILIÇ
4 - KAVUKLU İHTİLÂLCİ
5 - DÜZMECE MUSTAFA
6 - ZAĞANOS PAŞA
7 - CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
8 - MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
- BALÎ BEY VE YAHYA PAŞA -
9 - VELİ BAYEZİD'İN BEDDUASI
10 - MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
11 - BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
12 - SOKOLLU MEHMED PAŞA
13 - MİMAR KOCA SİNAN
14 - ZORAKİ ÂSİ

Sebil Yayınevi

ISBN 978-975-580-063-9
9 789755 800639

www.sebilyayinevi.com
/Sebilyayinevi
/sebilyayinevi
/sebilyayinevi